

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

Факультет романо-германських мов

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ

*Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції*

26 листопада 2020 року

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2020

УДК 811(082)
ББК 81
Л 59

*Рекомендовано до друку
радою факультету романо-германських мов
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 18 листопада 2020 р.)*

Редакційна колегія:

Ковальчук І. В., кандидат психологічних наук, доцент
Поліщук В. Л., кандидат філологічних наук, доцент

Укладач Попчук М. А.

Л 59 Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року) / За ред. І. В. Ковальчук, В. Л. Поліщук. Острого: Вид-во НаУОА, 2020. 90 с.

DOI 10.25264/26.11.2020

До збірника ввійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками Міжнародної науково-практичної конференції «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» 26 листопада 2020 року.

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори, а також (для студентів і аспірантів) наукові керівники.

УДК 811(082)
ББК 81

© Автори, 2020

ЗМІСТ

Белявська Олена Олександрівна ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	5
Волкова Людмила Вікторівна КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	9
Довбня Людмила Еммануїлівна, Товкайло Тамара Іванівна ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ: ЛІНГВІСТИЧНА ПАЛІТРА	14
Калінчук Дар'я Валеріївна ЕЛЕМЕНТИ ВНУТРІШНЬОЇ МІЗОГІНІЇ В АНТИУТОПІЇ «ЗАПОВІТИ» МАРГАРЕТ ЕТВУД	19
Котковець Аліна Леонідівна ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЛЕКСИЧНОЇ УСВІДОМЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ПРИКЛАДНОЇ МЕХАНІКИ	23
Кравченко Катерина Олександрівна СИНОНІМІЯ В ЮВЕЛІРНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	28
Кузнєцова Ганна Валеріївна КАТЕГОРІЯ АДРЕСАТА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ У СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ	33
Кулик Ірина Олегівна ЛІНГВІСТИЧНІ, СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ У ФРАНЦУЗЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЛІРИЧНИХ ТВОРАХ	38
Лисенко Олена Анатоліївна АДАПТАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	44
Мамчур Анастасія Сергіївна ЗАСОБИ РОЗВИТКУ НАВИЧОК УСНОГО МОВЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ	49

Сімак Катерина Віталіївна ОНЛАЙН-ЕТИКЕТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СИНХРОННОМУ РЕЖИМІ	52
Ткач Людмила Олександрівна, Сулима Софія Петрівна ЗАПОЗИЧЕННЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКИХ СЛОВНИКАХ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ	56
Ткач Людмила Олександрівна, Чижевська Тетяна Василівна ТВОРИ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.	64
Ткачук-Мірошниченко Олена Євгенівна ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМУ <i>COVID</i> (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 2020)	79
Tsapro Galyna VERBAL PRESENTATION OF THE NOTION «BEST FRIEND» IN DANIELLE STEEL'S NOVEL «FRIENDS FOREVER»: CORPUS ANALYSIS	83

olena.belyavska@oa.edu.ua

УДК 37.025

Белявська Олена Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університет «Острозька академія»

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті основна увага приділяється ролі емоційного інтелекту в навчальній діяльності. Зокрема, говориться про те, що емоційний інтелект є ключовим елементом в роботі зі студентами в процесі викладання іноземних мов. Емоційна обізнаність, здатність ділитися позитивними емоціями та встановлювати міжособистісні контакти, сприяють вдосконаленню саме комунікативних, соціальних та творчих компетенцій.

Ключові слова: емоційний інтелект, позитивні емоції, навчання іноземних мов, навчальна діяльність.

Olena Belyavska,
PhD of Psychology, Assistant Professor,
National University of Ostroh Academy

EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

The article focuses on the role of emotional intelligence in educational sphere. In particular, it is mentioned that emotional intelligence is a key element in working with students in the process of teaching foreign languages. Emotional awareness, the ability to share positive emotions and establish interpersonal contacts, contribute to the improvement of communicative, social and creative competencies.

Key words: emotional intelligence, positive emotions, foreign language learning, educational activity.

Швидкість та різноманітність культурних та соціальних змін ставлять перед суб'єктами навчального процесу багато нових за-

вдань. Зокрема, це стосується вивчення іноземних мов студентами, пошуку ефективних методів навчання та вивчення.

Особлива увага сьогодні приділяється ролі емоційного інтелекту в навчальній діяльності, тобто, взаємодії емоційних та когнітивних процесів, яким приділяли увагу багато вчених, філософів, психологів, а саме Аристотель, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, Р. У. Ліпер, Д. А. Леонтьєв, В. К. Віллонас, С. Крашен, і т.д.

Давньогрецький філософ Аристотель стверджував що емоції, які усвідомлені розумом не шкодять процесу пізнання. Однак, надмірні негативні емоції, мало піддаються раціональному усвідомленню, впливають та спонукають до спонтанної поведінки, а тому можуть бути руйнівними для людини [1, с. 59-66].

С. Крашен запропонував гіпотезу емоційного фільтра. Тобто, успішне оволодіння іноземною мовою гарантують тільки позитивні фактори, такі як мотивація, впевненість у своїх силах, інтерес, ентузіазм [5].

Однак, що таке емоційний інтелект? Існує багато поглядів, що його визначають. Згідно з першим визначенням П. Саловея та Дж. Майєра, емоційний інтелект – це здатність виражати та розпізнавати чужі і власні почуття та емоції, регулювати їх, а також використовувати їх при вирішенні поставлених проблем [7]. Саме вони у 1990 році запровадили термін «емоційний інтелект». Зокрема зазначали, що «Емоційний інтелект включає здатність правильно сприймати, оцінювати, виражати, генерувати емоції у моменти, коли вони підтримують мислення, розвивають здатність розуміти емоції інших, регулювати їх з метою підтримки емоційного та інтелектуального розвитку» [6, с. 34] Емоційний інтелект складається з когнітивних здібностей, які поділяються на п'ять категорій:

- знання власних емоцій,
- управління емоціями,
- здатність себе мотивувати,
- розпізнавання емоцій інших,
- встановлення та підтримка контактів з іншими людьми [6, с. 19-154].

Існує припущення, що в освіті емоційному інтелекту не приділяється належна увага. Існує безліч програм розвитку емоцій-

ної компетентності студентів [3, с. 463-469]. Емоційний інтелект є ключовим елементом в роботі зі студентами. Діяльність педагога повинна бути зорієнтована на встановлення та підтримку стосунків, створення позитивної атмосфери та умов для підтримки та розвитку співпраці між викладачем та студентами.

Емоціональний інтелект становить основу педагогічних компетенцій:

- сприяє підвищенню професійної ефективності та відчуття успіху у професійній діяльності,
- полегшує процеси спілкування та співпраці,
- стимулює емоційний інтелект учнів,
- спонукає до роздумів,
- сприяє творчій діяльності,
- підтримує особистий та професійний розвиток вчителя,
- підвищує «стійкість» до стресів і професійного вигорання.

Дж. Елліот, беручи до уваги складність освітнього процесу (соціальні та культурні умови, потреби та здібності студентів), вказує на співпрацю, спілкування, емпатію та розуміння ситуації, які є основними рисами професіоналізму [2, с. 127]. Емоційний інтелект вдосконалює навички спілкування між людьми, оскільки вони дозволяють керувати емоціями людей. Основна здатність – це здатність розпізнавати і регулювати власні емоційні стани, які становлять підґрунтя професійних компетентностей викладача: розуміння інших, допомога один одному, формування особистості, міжособистісна співпраця та робота в групі [4].

Становлення сприятливого освітнього середовища значною мірою залежить від ставлення вчителя та його використання власних навичок у міжособистісному спілкуванні. Викладач, який вміє розумно керувати емоціями, зміцнює свій авторитет і здатний закласти основу діалогу. Уміння відчитувати емоційні сигнали значно полегшує спілкування між студентом і викладачем. Це дає змогу індивідуалізувати навчальний процес, враховуючи емоційний стан, потреби та можливості студента.

Емоції стимулюють та сприяють діяльності когнітивних та навчальних процесів. За допомогою позитивних емоцій та настроїв, викладач визначає курс діяльності групи, тобто стимулює уяву та на-

дихає студентів до творчості на самостійного пошуку інформації та вирішення навчальних проблем. Емоційний інтелект дозволяє ефективно використовувати інтелектуальний потенціал і спрямовує до діяльності спрямованої на досягнення визначених цілей. Здатність виражати позитивні емоції, керувати настроєм, відштовхувати негативні думки, сприяє ефективній праці та професійному становленню особистості викладача, а саме: стимулює творче мислення, полегшує вирішення міжособистісних конфліктів, сприяє налагодженню співпраці, підвищує ефективність спілкування, захищає від стресу в емоційно-складних ситуаціях, яких у педагогічній роботі чимало, регулює настрій, пом'якшує наслідки стресу, сприяючи покращенню самопочуття, що в результаті, покращує якість роботи вчителя.

У світлі концепції емоційного інтелекту, можна стверджувати, що завдяки здатності розумно керувати емоціями, які з'являються в навчально-виховному процесі, а особливо, в процесі вивчення іноземних мов, викладач створює сприятливі умови для творчої діяльності та ефективного навчання студентів. Емоційна обізнаність, здатність мотивувати себе до діяльності, здатність ділитися позитивними емоціями та встановлювати міжособистісні контакти сприяють вдосконаленню саме комунікативних, соціальних та творчих компетенцій. Розумне використання емоційного потенціалу, сприяє всебічному розвитку, як студентів, так і викладачів.

Література:

1. Спіркін А. Г. Філософія: Підручник. 2-е вид. М.: Гардарики, 2004. С. 59–66.
2. Gołębniak B.D., 1998: Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – Biegłość – Refleksyjność. Toruń-Poznań. С. 127.
3. Goleman D., 1997: Inteligencja emocjonalna. Poznań. С. 463–469.
4. Goleman D., 1999: Inteligencja emocjonalna w praktyce. Poznań. С. 196–228.
5. Krashen, S. D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon, 1982.
6. Salovey P., Sluyter D. Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna. Poznań, 1999. С. 34.
7. Salovey P., Meyer M. Emotional Intelligence. In J. Jenkins, K. Oatley, N. Stein (eds.), Human Emotion: Blackwell Publishers. 1990/1998. P. 313–319.

e-mail: liudavolkova@gmail.com

УДК 378.026

Волкова Людмила Вікторівна,
к. пед. н., доцент кафедри сучасних європейських мов,
Університет державної фіскальної служби України

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті доведено важливість формування ініомовної комунікативної компетенції у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців, розглядаються умови ефективної реалізації комунікативного підходу у процесі вивчення іноземної мови. У статті висвітлюються проблеми, пов'язані із різними методами та прийомами реалізації комунікативно-орієнтованого навчання. Особливого значення набуває комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення іноземних мов, який базується на тому, що процес навчання є моделлю комунікації. Розглядаються основні принципи його реалізації як комунікативного методу навчання мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: ініомовна комунікативна компетенція, професійна підготовка, комунікативний підхід, вивчення іноземної мови.

Liudmyla Volkova,

Ph.D., Associate Professor of the Department for Modern European Languages,
University of State Fiscal Service of Ukraine

COMMUNICATIVE ASPECT OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING PROCESS

The importance of forming foreign language communicative competence in the context of professional training has been ascertained for efficient usage in learning process of foreign language. The efficiency of communicative aspect in the educational process of higher education is proved, as it provide an opportunity to form professional skills of future professionals, involving them in intensive cognitive, intellectual and creative activity. Communicative activity is considered as a process of solving a number of professional tasks by students. The aim of the communicative activity is the formation of foreign language communicative competence using of the theoretical

material in solving professional problems. The importance of understanding the main structural elements of communicative activity have been ascertained for its efficient usage in learning process of foreign language.

Key words: *foreign language communicative competence, professional training, communicative method, learning process of foreign language.*

Необхідність удосконалення та реформування системи освіти відповідно до міжнародних стандартів є актуальною для входження України до світового співтовариства. Інтенсифікація міжнародних зв'язків України стала поштовхом до підготовки кваліфікованих фахівців здатних спілкуватися іноземною мовою зі своїми партнерами. Це знаходить своє підтвердження в освітньо-професійних програмах і потребує нових форм і підходів у методиці викладання іноземних мов. Нові завдання передбачають зміни у вимогах до рівня володіння мовою, визначення нових підходів до відбору змісту й організації матеріалу.

Зміст курсу вивчення іноземних мов визначається комунікативними цілями та завданнями, спрямуванням навчання на розвиток комунікативної культури та соціокультурної освіченості, що дозволяє студентам бути рівними партнерами міжкультурного спілкування іноземною мовою у побутовій, культурній і навчально-професійній галузях.

Вважаємо, що у контексті вивчення комунікативного навчання іноземних мов подальшого дослідження потребує висвітлення проблем, пов'язаних із різними методами та прийомами реалізації комунікативно-орієнтованого навчання, виявлення їх причин та способів розв'язання.

На сьогодні кінцевою метою навчання іноземних мов є формування іншомовної комунікативної компетентності, коли студент готовий використовувати іноземну мову як засіб мовленнєво-розумової діяльності. Таке навчання передбачає набуття умінь вільно орієнтуватися в іншомовному середовищі й умінь адекватно реагувати у різних ситуаціях.

Останнім часом у практиці викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах відзначається посилення тенденції до використання різних підходів до навчання професійно-орієнтова-

ного іншомовного спілкування. Підхід визначається як комплекс парадигматичних, синтагматичних і прагматичних структур та механізмів в пізнанні або практиці, який характеризується конкуруючими між собою стратегіями і програмами. Розрізняють біхевіористський, інноваційний, інтуїтивно-свідомий, свідомий, індивідуальний, тематичний, діяльнісний, прагматичний, комунікативний та когнітивний підходи [2, с.38].

Комунікативна спрямованість навчання – передумова успіху в практичному оволодінні студентами іноземною мовою. Як показує практика, цьому значною мірою сприяє атмосфера колективного спілкування, організованого на основі комунікативних ситуацій. Ситуації стимулюють студентів до комунікативно-мотивованого виконання мовленнєвих дій, а спілкування в таких ситуаціях дає студентам змогу свідомо засвоїти іншомовний матеріал. Велике значення має діалогічне та монологічне мовлення.

Сутність комунікативного підходу до навчання іноземних мов полягає у тому, що сам процес оволодіння мовою має бути своєрідною моделлю процесу спілкування. У цьому випадку комунікативність розглядається не як методичний принцип, а як принцип методологічний, що підпорядковує собі всі сторони навчання: співвіднесення знань з умінями і навичками, відбір прийомів навчання, зміст загальноосвітніх і виховних завдань, а також обсяг і характер зв'язків з іншими навчальними предметами.

Головне ж у комунікативному навчанні – це спрямованість навчального процесу на розвиток практичних умінь володіння мовою як засобом спілкування у різноманітних життєвих ситуаціях у залежності від мети спілкування, тобто на формування комунікативної компетенції певного рівня.

Комунікативність передбачає мовленнєву спрямованість навчального процесу, стимулювання мовленнєво-розумової активності, забезпечення індивідуальності навчання, урахування функціональності мови, створення ситуативності навчання, дотримання правил новизни організації навчального процесу. Параметри комунікативного спілкування реалізуються у комунікативній поведінці вчителя, активній поведінці учня, у предметах обговорення, використанні мовленнєвих засобів.

Комунікативно-орієнтоване навчання можливе лише за умов діяльнісного підходу. Комунікативне навчання носить діяльнісний характер, оскільки мовленнєве спілкування відбувається через мовленнєву діяльність.

Комунікативне навчання іноземних мов означає набуття комунікативної компетенції, яка формується у всіх видах мовленнєвої діяльності – говорінні, читанні, аудіюванні та письмі.

Комунікативно-орієнтоване навчання іноземних мов можливе в умовах автентичного процесу соціалізації студентів. При цьому термін «автентичний» передбачає не лише використання на занятті «взятого з життя» навчального матеріалу, а й створення методично доцільних умов природного навчального спілкування.

Варто зазначити, що наразі комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення іноземних мов є одним із найбільш значущих та ефективних. Завдяки комунікативним методам, заняття стають цікавішими та різноманітнішими. Це означає, що у студентів пробуджується інтерес до подальшого пізнання та вивчення мови.

На сьогоднішній день не можна стверджувати, що всі закономірності, що дозволяють ефективно навчати мовленнєвої діяльності, пізнання, сформовані. Але можна констатувати, що основою методичного змісту сучасних занять з іноземної мови повинна бути комунікативність.

Можна зробити висновок, що приєднання України до Болонського процесу зумовило радикальні зміни в навчальному процесі вищих навчальних закладів та висунуло складні завдання щодо покращення якості знань майбутніх фахівців з іноземної мови. Проблема навчання студентів університету професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою є важливим компонентом навчальної діяльності, який стимулює формування навичок та умінь іншомовної професійно-орієнтованої комунікації. Передбачається вільне володіння студентами іноземною мовою та здатність формувати ними нові знання на основі існуючих знань та різних когнітивних процесів. Саме сучасні вимоги до вищої освіти обґрунтовують використання комунікативно-діяльнісного підходу до викладання іноземних мов. Особливе місце в процесі навчання студентів займає мотивація, яка сприяє підвищенню ефективності

та результативності навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Література:

1. Коростелев В. С., Пассов Е. И., Кузовлев В. П. Принципы создания системы коммуникативного обучения иноязычной культуре. *Иностранные языки в школе*. 1987. № 2. С. 43–44.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2002. 328 с.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 1999. 320 с.
4. Олифер В., Олифер Н. Новые технологии в обучении. СПб., 2000. 187 с.
5. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычной речи. М., 2001. 212 с.
6. Пассов Е. И., Царькова В. Б. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе. М., 1993. 94 с.

e-mail: ljudmila_d@ukr.net
tovkaylo_t@ukr.net

УДК 811.161.2'42:271.2-282.7-247

Довбня Людмила Еммануїлівна,

кандидат філологічних наук, доцент

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький

державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Товкайло Тамара Іванівна,

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький

державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ: ЛІНГВІСТИЧНА ПАЛІТРА

У праці здійснено лінгвістичний аналіз однієї з найвідоміших пам'яток українського письма – Пересопницького євангелія: проаналізовано специфіку його фонетичної організації, морфологічних форм та синтаксичної структури. Закцентовано увагу на тому, що в пам'ятці засвідчені живомовні елементи так званої простої мови 16 ст.; засвідчено явища другого південнослов'янського (середньоболгарського) впливу, зумовлені втручанням у редагування книги вчених болгарських емігрантів: митрополита Кипріяна і Григорія Цамблака.

Ключові слова: українське письмо, пам'ятка, проста мова, фонетика, морфологія, синтаксис.

Ljudmila Dovbnia,

Ph. D in Philology, Docent

SHEI Pereiaslav-Khmelnytskyi

State Pedagogical Grygorii Skovoroda University

Tamara Tovkaylo,

Ph. D in Philology, Docent SHEI Pereiaslav-Khmelnytskyi

State Pedagogical Grygorii Skovoroda University

PERESOPNYTSKY GOSPEL: A LINGUISTIC PALETTE

© Довбня Людмила Еммануїлівна, Товкайло Тамара Іванівна, 2020

The paper provides a linguistic analysis of one of the most famous monuments of Ukrainian writing – the Peresopnitskiy Gospel: the specifics of its phonetic organization, morphological forms and syntactic structure are analyzed. Emphasis is placed on the fact that the monument certifies the living language elements of the so-called simple language of the 16th century; the phenomena of the second South Slavic (Middle Bulgarian) influence, caused by the interference in the editing of the book by Bulgarian emigrant scholars: Metropolitan Cyprian and Gregory Tsamblak, are attested.

Key words: Ukrainian writing, a monument to Ukrainian written language, simple language, phonetics, morphology, syntax.

Сучасний стан розвитку української мови означений певними позитивними змінами, викликаними внутрішньо- й зовнішньомовними чинниками. Утвердження й розвиток рідної мови сприяє усуненню на всіх структурних рівнях її деформації, що мала місце в періоди русифікації. Особливо це стосується лексики, яка в інформаційному просторі впливає на словниковий потенціал, проходить етапи детермінологізації, а це сприяє формуванню нових понять, термінів, уявлень тощо. Певним чином відбувається інтернаціоналізація мовних явищ і процесів. Проте глобалізація світових процесів спонукає і до повернення, ушанування національних надбань, які є беззаперечним доказом мовної самобутності українського народу, свідченням його високого інтелектуального і ментального простору. До таких неоціненних святинь, що є духовним і політичним символом нації, належить Пересопницьке Євангеліє, у якому – прагнення українського народу до національного та культурного відродження. Чимало відомих учених-лінгвістів у XIX ст. зверталися до рукопису Євангелія і намагалися відтворити переклади священного письма, продемонструвавши світу тим самим непереборне прагнення українського народу до свого національного та культурного відродження. «Мушу згадати тут і про старі наші переклади Святого Письма – ще в 16 віці Євангеліє багато раз перекладали на українську мову. Так, у 1556 його перекладено в м. Пересопниці на гарну українську народну мову; р. 1580 переклав Євангеліє Василь Тяпинський, а р. 1581 – Валентин Негалевський...», були ще інші переклади і, крім цього, були ще у нас учительні Євангелія, з гарним перекладом на українську мову,

такі як Євангеліє р. 1619 Кирила Транквіліона» [3, с. 96]. А вже згодом в «Історії української літературної мови» [2] митрополит Іларіон обурено констатує той факт, що відомий польський полеміст 16 ст. Петро Скарга в 1577 р. «...прилюдно доводив, що українська проста мова, як і мова церковна, ні до чого не здатні, і наукових речей писати ними не вдасться. Помилувався Скарга – якраз бо від того часу українська літературна мова, оновившись свіжими народними силами, стала мовою Святого Письма, богословської літератури, і взагалі науки. Якраз тоді появляється українською «простою мовою» низка перекладів Святого Письма, починаючи з славної Пересопницької Євангелії 1556-1561 років. Це був важливий час у розвої нашої літературної мови, бо цими перекладами рвалася єдність мов церковної й літературної, і «проста молва», – за протестантськими впливами, – була признана гідною стати мовою Святого Письма» [2, с. 103].

Ґрунтовні дослідження П. Житецького «Описание Пересопницкой рукописи 16 в.», О. Грудинського «Палеографические и критические заметки о Пересопницком евангелии» та ін. мають лише підготовчий характер, однією з причин недостатнього дослідження пам'ятки є відсутність видань, що унеможливило процес лінгвістичного опрацювання. Ще П. Житецький писав: «Вивчення Пересопницького рукопису не лише з фонетичного боку, а й з боку лексичного, а також синтаксичного, могло б привести до наслідків надзвичайно важливих. Перед нами відкрилась би така сторінка в розумовому житті цього краю, яка б могла висвітлити глухі століття XV і XIV, а разом з тим могла б надолужити відсутні сторінки, вирвані пізнішими переворотами, що відбулися на південноруській землі» [4]. Традиційною є думка щодо авторства Євангелія, його творцями вважають поповича Михайла Васильовича й архимандрита Пересопницького монастиря Григорія. На думку О. Грузинського, автором перекладу є архимандрит Григорій, котрий досконало знав чимало мов, оформленням пам'ятки займався попович Михайло Васильович. У своєму «Описании Пересопницкой рукописи 16 ст.» П. Житецький зазначає, що місцем написання пам'ятки була Пересопниця – «нині село в Луцькому повіті Волинської губернії». Пізніше О.С. Грузинський та інші,

вчитавшись у приписку до пам'ятки, встановили, що створення її було почато не в Пересопниці, а в близькому від неї с. Двірці – маєтку князів Жеславських (Заславських), у місцевому Троїцькому монастирі» [4]. Вважається, що переклад Пересопницького Євангелія здійснено із церковнослов'янської мови, однак було використано й польські переклади С. Мужилівського-Сушинського 1551-1553 рр. і Н. Шарфенберга 1556 р. У зв'язку із цим у тексті спостерігаються полонізми й чехізми, хоча думка про їх вагомість значно перебільшена: до них помилково відносять слова суто українські, зокрема: *аби, умирала, вечорови* тощо.

На мові Пересопницького Євангелія позначився II-й південнослов'янський (середньоболгарський) вплив. Він зумовлений правкою церковних книг у 14-15 ст. під керівництвом митрополита Кіпріана та Григорія Цамблака. Завдяки цьому впливу в українській літературі сформувався штучний пишний стиль, що по-іншому ще називався «плетінням словес». Йому (стилю) притаманні надмірна кількість епітетів, метафор, порівнянь та риторичних запитань. У пам'ятках 15-16 ст. відроджуються юси, які вживаються недиференційовано, домінує написання зредукованих у позиціях після плавних р, л, неповноголосся, з'являються *жд* і *цз* натомість *ж*, *ч*, входять до активного вжитку складні (двокореневі) слова на зразок: *богоносець, триєдиний* тощо. У Євангелії спостерігається змішування юсів, сплутування зредукованих, написання їх після плавних, уживання *а* натомість *я*. У лексиці пам'ятки наявні церковнослов'янзми, однак домінує українська лексика в тих випадках, де текст має світський зміст: «*Было пак в субботу второпрвую иишол через збожя (через пашню) и вытрьгали ученицы его класы и ишли выминаючи руками своими...*». У тексті спостерігаються пояснення запозичень, які вживалися для номінації специфічних суспільних явищ Литви і Польщі: «*Воины пак увели его внутрь двора котрій називается преторь – (дом радецький або ратушь)*».

У пам'ятці відбиті такі фонетичні особливості: перехід у закритих складах *о,е* в *і*, або діалектно в *у, ю* (*по сую и по туй стороні*); збіг в одному звукові колишніх *и* та *ы* (*жытницюу*); лабіалізація *е* після шиплячих (*жоне, людини*); уживання *і* натомість *ь* (*ликарю*); подовження м'яких приголосних (*весілля*); втрата початкового не-

наголошеного *i* (*мети* замість *іміти*); асиміляція глухих приголо-
сних (*зъ миромь*); чергування *у* з *в*; наявність повноголосся (*оболо-
говаться*), рідше – неповноголосся (*класы (колоски)*).

До морфологічних характеристик пам'ятки українського пись-
ма слід віднести: змішування префіксів *из-* та *съ-* (*изъбере – събе-
ре*); форми наказового способу із суфіксальним *-ть* (*повелъте*);
форми 2 особи однини теперішнього часу дієслів на *-шь*; 1 особу
множини теперішнього і майбутнього часу без *-ть* (*выйде*); ді-
алектні форми інфінітива на зразок (*пожечи*) і умовного способу
(*быхъ забралъ*); дієприслівники (*стоячи*); форми давального від-
мінка однини іменників чоловічого роду із закінченням *-ови (-еви)*
(*пастыреви*); займенникові форми (*хто*), діалектні (*што*) тощо.

В основі синтаксису Пересопницького Євангелія – структура
речення розмовної мови 16 ст.: паралельно до конструкцій знахід-
ного відмінка іменника з прийменником уживається конструкція
родового відмінка без іменника, що мала семантику часу (*и стало-
ся единого дня...*); уживаються подвійний знахідний відмінок (*и в
суботу еи здоровую учинил*); форма називного-знахідного відмінка
множини використовується для називання тварин (*послал его до
села своего абы посл свини*); майбутнього часу на *-л* (*зготовай ли
што буду вечерял*) тощо.

Безперечно, здійснений лінгвістичний аналіз не претендує на
всеохопність мовної палітри безцінної пам'ятки української куль-
тури 16 ст. і потребує подальших фахових різноаспектних інтер-
претацій.

Література:

1. Грузинський С. Из истории перевода евангелия в Южной России в XVI веке: Летковское евангелие. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. 1911. Кн. 21. Вып. 1-2. С. 42–49.
2. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.
3. Огієнко І. Українська культура. Київ: Довіра, 1992. 296 с.
4. «Пересопницьке євангеліє» як пам'ятка української книжної і на-
родної мови. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10362/>

e-mail: daria.kalinchuk@oa.edu.ua

УДК 81.24

Калінчук Дар'я Валеріївна,

студентка кафедри англійської мови та літератури,
Національний університет «Острозька академія», м. Острозь

ЕЛЕМЕНТИ ВНУТРІШНЬОЇ МІЗОГІНІЇ В АНТИУТОПІЇ «ЗАПОВІТИ» МАРГАРЕТ ЕТВУД

У статті досліджений метод феміністичної критики у романі «Заповіді»
Маргарет Етвуд, а також визначено елементи внутрішньої мізогонії у тво-
рі. Також було досліджено особливості спілкування між героїнями та лексичні
єдиниці, які прослідковувались у діалогах.

Ключові слова: феміністичний метод, діалог, суспільство, роль жінки, фе-
мінізм, літературний метод, мізогінія, внутрішня мізогінія

Daria Kalinchuk,

student of the National University of Ostroh Academy

FEMINIST LITERARY CRITICISM IN THE 'TESTAMENTS' BY MARGARET ATWOOD

The article defines the method of feminist literary criticism in the novel «The
Testaments» by Margaret Atwood, characterized the most significant features and
peculiarities of internalized misogyny. In addition to that, the dialogs and relationships
between the characters were researched, and lexical units investigated

Key words: feminist method, dialogue, society, women's role, female characters,
feminism, feminist literary criticism, internalized misogyny, misogyny

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Домі-
нуючими факторами розвитку літератури ХХ століття стали зміни
у «жіночому питанні», адже саме це змінило бачення жінок, і, як
наслідок, вплинуло і на їх зображення у літературних творах. Все
більше письменниць почали досліджувати роль жінки у світі, що і
надихнуло багатьох з них на зміни та новаторські рішення у літе-

ратурі. З того часу жіночі образи у літературі стають різноманітними, жінки нарешті починають впливати на світові процеси, а тому стають невід'ємною частинкою змін та реформ.

Метод феміністичної критики був доволі популярним, саме тому все частіше літератури використовували його. Як наслідок все більше жінок посали задавати питання та чекати відповіді на них. Маргарет Етвуд – одна письменниця, які намагалися зрушити з мертвого місця та змінювати світ власними творами. Зображуючи відносини між жінками, письменниця звертає увагу на розповсюджену, однак недооцінену проблему – внутрішню мізогінію. Саме завдяки її творам читачі мають змогу зрозуміти особливості відносин між жінками та основні помилки, які і досі існують у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Бачення фемінізму розділило літературознавців, адже кожен по-своєму інтерпретував ситуацію. Теоретичними аспектами фемінізму займалися: Анатолій Білоцерківець, Сімона де Бовуар, Елейн Шовайтер та інші. Ірина Стурова та Хамуляк Оксана в свою чергу досліджували мізогінію та гендерні дослідження. Вони також досліджували усі розгалуження та особливості проявів мізогінії у творах. Жіночим питанням також займалися Кейт Міллет та Майкл Еллманн.

Метою статті є проаналізувати елементи мізогінії у романі Маргарет Етвуд «Заповіти» з допомогою методу феміністичної критики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить часто саме література виступає каталізатором світових процесів, адже письменники надихаються сьогоденням та залишають власні спостереження у творах [2]. Завдяки літературі можна прослідкувати найактуальніші проблеми, які уповільнюють розвиток людства, або ж навпаки стимулюють до звершень.

Вдалі описи, сюжетні лінії та стилістичні засоби можуть допомогти письменнику досягти ефекту правдоподібності, що є важливим для антиутопії. Саме таким принципом і керується Маргарет Етвуд при написанні антиутопії «Заповіти». Письменниця намагається звернути увагу читачів до актуальних проблем, розвиваючи та промальовуючи сюжетні лінії.

Роман Маргарет Етвуд «Заповіти» став продовженням першої частини «Оповідь служниці», саме тому сюжетні лінії та ідеї у творах перегукуються. Однак у творі «Заповіти» Маргарет Етвуд привертає увагу не лише до відносин між чоловіком та жінкою, а й до відносин між самими жінками.

Одним із головних особливостей твору є наявність елементів внутрішньої мізогінії, а саме ненависті жінок одна до одної. Внутрішня мізогінія є важливим фактором для феміністичної критики, адже висвітлює жіноче питання зовсім з іншого ракурсу [3]. Зазвичай внутрішня мізогінія прослідковується у діалогах між героїнями твору. Для того, щоб краще передати елемент внутрішньої мізогінії, письменниця розповідає одну історію різними голосами, що змушує читача подивитися на одну подію під різним кутом зору та сформулювати цілісну картину. Іншими словами, кожна героїня бачила подію по-своєму, що допомогло краще зрозуміти мотиви та особливості поведінки у творі.

Саме ця деталь допомагає прослідкувати елементи внутрішньої мізогінії між головними героїнями. Кожна історія налічує безліч подібних елементів у діалогах та монологів головних героїв. Іншими словами, жінки намагалися конкурувати та навіть осуджувати одна одну, а не допомагати. Цей елемент є доволі показовим та найбільш вражаючим, адже раніше вважалось, що у бідах жінок винні чоловіки. Однак, в антиутопії «Заповіти» у читачів є змога переконатись, що власне самі жінки посприяли подібній ситуації.

Одним з прикладів є відносини між Агнес та її мачухою. Попри те, що Пола була у подібній ситуації, адже також постраждала від законів Гілеаду, які не захищають права жінок; вона намагалась позбутися Агнес та видати її заміж у досить молодому віці. Замість того щоб захистити дівчинку від насилля та шлюбу з командором, мачуха усіма силами підставляє та знущається з дівчинки, демонструючи свою силу над нею [1].

Власне відносини між тітками є також елементом внутрішньої мізогінії, адже кожна намагалась підставити одна одну та дорікнути. Тітки використовували усі можливі методи для боротьби одна з одною, що видається доволі незрозумілим, адже вони всі раніше опинилися у подібній ситуації та залишилися у безвиході. Що ж

мотивувало жінок ненавидіти одна одну та боротися між собою, а не з системою?

Система, побудована чоловіками, яка і позбавила жінок можливості конкурувати на рівні з чоловіками. Однак, бажання конкурувати нікуди не зникло, а вибір звузився. Таким чином, жінкам довелося змагатися одна з одною, адже це була єдина опція, яку залишили їм чоловіки. Конкуренція з чоловіками не була можливою тому, що слово жінки не могло бути протиставлене слову чоловіка. Як наслідок, головного ворога жінки вбачали в інших жінках, а не в системі.

У той самий час чоловіки почувалися впевненими та могутніми, адже мали владу над жінками, а разом з тим і важелі впливу. Цей момент є досить важливим для феміністичної критики, адже саме залежність жінок від чоловіка налаштувала жінок одна проти одної та відволікало від справжніх проблем.

Висновки. Замість підтримки та допомоги, жінки зневажали та підставляли одна одну, намагаючись принизити та провчити. Цим Маргарет Етвуд закликає до об'єднання, адже лише разом можна досягнути змін. Іншими словами, жінки направляють власну енергію на боротьбу з іншими жінками, хоча це не є ефективним, адже боротися потрібно разом. Лише об'єднавшись жінки можуть досягти бажаного результату.

Література:

1. Atwood M. The Testaments. Toronto: 2019. 167 с.
2. Баррі П. Вступ до теорії. Літературознавство і культурологія. Київ: Смолоскип, 2008. – 357 с.
3. Бовуар де С. Друга стаття : в 2 т. Т. 1. Київ : Основи, 1994. 390 с.

e-mail: a_kotkovets@ukr.net

УДК 372.881.111.1

Котковець Аліна Леонідівна,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЛЕКСИЧНОЇ УСВІДОМЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ПРИКЛАДНОЇ МЕХАНІКИ

У роботі висвітлюється проблема контролю лексичної усвідомленості як складника англійської лексичної компетентності майбутніх бакалаврів з прикладної механіки. Наводяться визначення понять англійської лексичної компетентності, лексичної усвідомленості та навчальних стратегій. Пропонується перелік навчальних стратегій, необхідних для ефективного формування англійської лексичної компетентності та успішної взаємодії з лексичними одиницями у спілкуванні, а також можливі прийоми для контролю цих стратегій.

Ключові слова: контроль, англійська лексична компетентність, лексична усвідомленість, навчальні стратегії.

Alina Kotkovets,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

PECULIARITIES OF LEXICAL AWARENESS ASSESSMENT OF FUTURE BACHELORS IN APPLIED MECHANICS

The article studies the problem of assessment of lexical awareness as a component in the structure of future bachelors' in applied mechanics English lexical competence. The study includes the definitions of the notions of future bachelors' in applied mechanics English lexical competence, lexical awareness and learning strategies. It offers a list of learning strategies that enhance the lexical competence formation and successful use of lexical units in communication as well as a range of techniques applied for their assessment.

Key words: assessment, English lexical competence, lexical awareness, learning strategies.

Здатність фахівця будь-якої галузі спілкуватися іноземною мовою у професійній сфері забезпечується сформованістю низки компетентностей, однією з яких є лексична. Лексична усвідомленість як складник загальної мовної усвідомленості відіграє важливу роль у процесі формування лексичної компетентності та є передумовою її розвитку впродовж життя. Під час навчання англійської мови професійного спрямування майбутніх бакалаврів з прикладної механіки здійснення контролю лексичної усвідомленості сприяє розвитку у студентів рефлексивних вмій та дозволяє оптимізувати процес формування англомовної лексичної компетентності (АЛК).

Огляд сучасних досліджень формування лексичної компетентності у різних видах мовленнєвої діяльності (К.В. Александро́ва, Л.С. Бірецької, С.В.Козлова, В.Г. Терещук, А.М. Котловського, О.М. Шамова та ін.) дозволяє стверджувати, що оволодіння лексикою є однією із основних передумов успішного спілкування, а формування лексичної компетентності – базовою у вивченні іноземної мови. Опираючись на трактування Л. С. Бірецької, С.В. Смолиної, О.М. Шамова та інших провідних методистів, англомовну лексичну компетентність майбутніх бакалаврів з прикладної механіки можна визначити як здатність коректно та точно розуміти, а також правильно вживати у спілкуванні відповідно до норм та правил англійської мови лексичні одиниці (ЛО) (в тому числі термінологічні). Ця здатність існує на основі складної взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості [4, с.16]. Лексична компетентність є багатокомпонентним утворенням. Низка дослідників (Л. С. Бірецька, А.М. Котловський, С.В. Смолина) виокремлює лексичну усвідомленість, як складник у структурі лексичної компетентності. Лексичну усвідомленість, що входить до загальної мовної усвідомленості, визначають як здатність аналізувати процес формування лексичної компетентності, лексичну сторону свого мовлення та власний тип «мовця» і «учня», свідомо реєструвати, розпізнавати та вживати ЛО [1, с. 217], що пов'язана із лінгвістичною спостережливістю того, хто навчається [4, с.17]. На думку П. Нейшена, лексична усвідомленість забезпечує

покращення навчальних навичок, формування стійкого інтересу до аналізу лексики рідної та іноземних мов та розширення знань про використання ЛО в різних цілях [5]. Саме лексична усвідомленість дозволяє студентам вдосконалювати процес формування лексичної компетентності завдяки вибору оптимальних стратегій навчання з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей (види й типи уваги, пам'яті, сприйняття, уяви) та здійсненню самоконтролю навчання та вживання ЛО. Таким чином, лексична усвідомленість майбутніх бакалаврів з прикладної механіки передбачає рефлексію та самоаналіз процесу формування АЛК (запам'ятовування, розуміння та вживання ЛО) на основі мовного досвіду, набутих лексичних знань та навичок і дозволяє усвідомити труднощі цього процесу та залучити необхідні стратегії для їх подолання. У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти під стратегією розуміють дотримання певного алгоритму дій для досягнення найкращого результату [3, с. 100]. У навчальній діяльності стратегія означає вибір оптимальних засобів та прийомів для засвоєння матеріалу та здійснення комунікації. Р. Оксфорд визначає навчальні стратегії як кроки, які роблять студенти для покращення навчання та досягнення головної мети – розвитку комунікативної компетентності, та поділяє їх на прямі (запам'ятовування, когнітивні, компенсаторні) та непрямі (соціальні, афективні, метакогнітивні) [6, с. 8-15]. За класифікацією Н. Ф. Коряковцевої стратегії поділяються на: загальнонавчальні (метакогнітивні, навчально-інформаційні, стратегії навчальної співпраці); спеціальні стратегії; компенсаторні; лінгводидактичні (семантичні, лінгвосистематизуючі, когнітивно-концептні); конкретно-практичні (навчально-тренувальні, стратегії самостійної мовної практики в різних видах МД, стратегії самоконтролю та самокорекції мовних навичок і мовленнєвих умінь, ресурсні та екзаменаційні стратегії) [2, с. 28-29]. У процесі формування АЛК та вживання у спілкуванні термінологічних ЛО майбутніми бакалаврами з прикладної механіки основними є стратегії для запам'ятовування нових ЛО (мнемічні, когнітивні, конкретно-практичні); пошуку та виведення значення незнайомих ЛО (когнітивні, навчально-інформаційні, лінгводидактичні, компенсаторні); компенсації обмеженого слов-

никового запасу (компенсаторні); самоконтролю та самокорекції (метакогнітивні). Зважаючи на важливу роль навчальних стратегій для розвитку та вдосконалення компетентностей студентів, необхідними є ознайомлення зі стратегіями та контроль їх застосування. На думку Р.Оксфорд, головними прийомами контролю та оцінювання навчальних стратегій є спостереження за студентами, бесіди, озвучення студентами покрокового процесу виконання завдання, занотовування студентами труднощів та стратегій їх подолання, щоденники (для запису думок, почуттів, досягнень та помилок студентів) та звіти по самоконтролю [6, с 193-199]. Для перевірки навчальних стратегій провідну роль відіграють навички самоконтролю, адже саме вони дозволяють аналізувати власну навчальну діяльність. Перелічені прийоми можна залучати в рамках поточного контролю та формуючого оцінювання, основною функцією якого є навчальна. Контроль лексичної усвідомленості можна проводити і з використанням опитувань під час та після виконання завдань. В умовах дистанційного або змішаного навчання з цією метою можна залучати інформаційно-комунікаційні технології, зокрема форми Google forms та запитання без зазначення правильної відповіді на платформі Classtime.com.

Таким чином, формування лексичної компетентності є однією із основних передумов успішного спілкування англійською мовою. Лексична усвідомленість дозволяє студентам вдосконалювати процес формування лексичної компетентності завдяки вибору оптимальних стратегій та здійсненню самоконтролю навчання та вживання ЛО.

Література:

1. Бігич О. Б., Борецька Г. Е., Бориско Н. Ф., Гапонова С. В., Майер Н. В., Ніколаєва С. Ю., Шукліна С. І. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / ред. Ніколаєва С. Ю. Київ, Україна: Ленвіт, 2013.
2. Коряковцева Н. Ф. Теоретические основы изучения иностранного языка учащимся на базе развития продуктивной учебной деятельности: автореф. дисс. ... докт. пед. наук. Москва: Московский государствен-

ний лингвистический университет, 2003.

3. Ніколаєва С. Ю. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / ред. Ніколаєва С. Ю. Київ, Україна: Ленвіт, 2003.

4. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетентії. *Іноземні мови*. 2010. № 4. С. 16–23.

5. Nation P. (2008). Lexical Awareness in Second Language Learning. In Book: *Encyclopedia of Language and Education*, 1924-1934. DOI: 10.1007/978-0-387-30424-3_147

6. Oxford R. (1990). *Language learning strategies: What every teacher should know*. Boston: Heinle & Heinle.

e-mail: kateryna.kravchenko@oa.edu.ua

УДК 81`37

Кравченко Катерина Олександрівна,
студентка факультету романо-германських мов
Національний університет «Острозька академія»

СИНОНІМІЯ В ЮВЕЛІРНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена аналізу синонімії ювелірної термінології англійської мови. У статті описано теоретичні засади дослідження синонімічного ряду; методом кількісного підрахунку встановлено відсоток багатозначних термінів у ювелірній терміносистемі; виявлено основні особливості синонімії та наведено приклади до них; встановлено головні чинники утворення синонімічних пар у ювелірній терміносистемі англійської мови.

Ключові слова: синонімія, синонімічний ряд, полісемантичність, синонімічна пара, гемологія.

Kateryna Kravchenko,
Student of the Faculty of Romance and Germanic Languages
The National University of Ostroh Academy

SYNONYMY IN JEWELRY TERMINOLOGY

The article is devoted to the analysis of synonymy of jewelry terminology of the English language. The article describes the theoretical foundations of the study of the synonymous series; the percentage of polysemantic terms in the jewelry terminology system is established by the method of quantitative calculation; the main features of synonymy are revealed and examples to them are given; the main factors of formation of synonymous pairs in jewelry terminology are established.

Key words: synonymy, synonymous series, polysemanticity, synonymous pair, gemology.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо семантичний аспект лексичної парадигми ювелірної справи. Ядром лексико-семантичної парадигми є синонімічний ряд. Як стверджує В. Т. Тітов, фактично всі системні складові парадигматики кореняться у

© Кравченко Катерина Олександрівна, 2020

синонімічному ряді та похідні від нього. Головною опозицією синонімічного ряду є опозиція домінанти синонімічного ряду, тобто немаркованого члена й інших її членів [3, с. 3–6].

Слід також навести роздуми Г. Є. Бочерової, що синонімія є явищем, симетричне полісемії, яка має місце при вираженні чисельних сем однієї лексеми. Можна сказати, що в такому контексті синонімія рівнозначна полілексії, адже одній семі відповідає багато лексем [2, с. 1722]. Зазначаючи про таку спірну характеристику терміна як однозначність/багатозначність, ми спиралися на точку зору А. А. Реформатського, котрий обґрунтовував допустимість багатозначності термінів поза терміносистеми і не допустимість її всередині системи.

Для аналізу було виокремлено 500 термінів, де методом кількісного підрахунку було встановлено, що 75% термінів ювелірної справи є полісемантичними тобто багатозначними у мові, де більшість мають два значення. Найчастіше значення терміна проявляються у суміжних галузях людської діяльності. Так, наприклад, термін *blasting* у тлумачному англомовному словнику *Macmillan Dictionary* (далі MD) має шість значень:

- 1) *damage with gun/bomb;*
- 2) *hit something with force;*
- 3) *make a loud sound;*
- 4) *criticize someone;*
- 5) *kick/hit ball hard;*
- 6) *used for showing anger [MD].*

Вже на цьому етапі стає зрозумілим, що ця лексема полісемантична. Якщо звернутися до професійного словника ювелірної справи (далі ГЮП), то бачимо окрім загального значення, ще й вузькогалузеве, а саме: обдування, зачистка поверхні за допомогою піску, скла або інших матеріалів, підривні роботи (*ювелірна справа*); паління шпурів (*гірнична справа*) [ГЮП].

Звертаючись до питання синонімії, виявлені наступні особливості англомовної ювелірної термінології:

1. Синонімічні ряди у більшості випадків складаються лише з однієї пари одиниць, наприклад:

aeroide – aquamarine;

agaphite – turquoise;
agstein – jet;

Як видно із прикладів, усі наведені синоніми – це представники гемології, тобто каміння, які виражені іменниками. Можна припустити, що такий результат пов'язаний із тим, що ювелірна справа – міжнародна галузь, тобто одне і те ж поняття присутнє в різних країнах і тому має різну назву.

2. Синоніми, що мають спільний корінь. Наприклад термін *Azurchalcedony* має офіційний синонім *Azurlite*, де обоє позначають одне і те ж поняття, а саме мінерал (гідроксилкарбонат міді); колір блакитний; використовується як виробне каміння [ГЮП, с. 9]. Якщо звернутися до їх форми, то можна побачити, що вони обоє містять однаковий корінь *Azur*, що з латинської означає небесно-голубого кольору. Розглянемо ще один приклад синонім, які мають однаковий корінь:

balas – ballagier – [bal];

3. Синонімічні пари, які мають невеликі розбіжності у правописі. Зазвичай, у словнику такі розбіжності пишуться у дужках. Так, наприклад, термін *grenat(l)ite* подається із дужкою, тобто, він може бути як і з літерою *l* так і без неї: *grenat(l)ite: grenatlite – grenatite* [ГЮП].

4. Синоніми, які мають скорочену форму. Скорочення може виражатися як в одній літері, так у цілому слові. Так, наприклад, у наступній парі синонімів усічена лише одна літера:

amberite – ambrite [ГЮП].

5. Нерівноцінні синоніми, тобто елементи синонімічної пари різні за структурою. Найчастіше це проявляється наступною формулою: простий термін – термін-словосполучення, наприклад: *andradite – black garnet*. Тобто, перший елемент синонімічної пари – це простий термін (*andradite*), в той час як другий елемент – термін-словосполучення (*black garnet*). Наведемо ще приклади:

abalon – paua Shell;

astrumite – tibetan quartz;

billitonite – fire Pearl;

6. Синоніми, які мають спільний елемент. Наприклад, синонімічна пара *avaby pearl – abalone pearl*, має один спільний елемент

pearl, тобто *avaby pearl* означає те ж саме, що і *abalone pearl*. Наведемо ще декілька прикладів:

[amber] – bone amber – osseous amber;

[beryl] – maxiks beryl – blue beryl;

[cape] – silver cape – cape diamond;

7. Синоніми, де один з елементів через свою полісемантичність, має різні синонімічні пари. Тобто, одна лексема має низку значень і через це залучається до різних нерелевантних синонімічних груп. Так, наприклад, ювелірний термін *aragonite* виступає синонімом для двох різних ювелірних понять:

aragonite – aragonitic lime → арагоніт; мінерал (карбонат кальцію), утворює мінеральну частину перламутру, перлів і коралів, а також мармуровий онікс вапняних печер; камінь [ГЮП].

У процесі формування терміносистеми ювелірної справи лексична варіантність привела до найменування одних і тих же понять в трьох основних різновидах:

- 1) у мові вживалося кілька запозичень з різних мов для одного і того ж поняття;
- 2) запозичення супроводжувало споконвічне в мові слово;
- 3) з появою запозичення спеціально створювався англомовний термін, рівнозначний йому за значенням (див. табл. 1).

Табл. 1

Приклади синонімії термінології ЮС

№	Французький оригінал	Англійський еквівалент	Синонім	Переклад (позначення)
1	<i>eau-forte</i>	<i>etching</i>	<i>auquafortis</i>	аквафортіст – вид гравіювання на металі з допомогою травлення металу кислотами
2	<i>faience</i>	<i>glaze porcelain</i>	<i>earthenware</i>	фаянс
3	<i>opaque</i>	<i>lightproof</i>	–	непрозорий, темний
4	<i>vermeil</i>	<i>gold-plated silver</i>	<i>gilded silver</i>	позолота, позолочене срібло

Висновки. Великий відсоток синонімічних пар утворилися у зв'язку з лінгвокультурними та соціальними чинниками, які вплинули на словниковий склад, а саме значною поширеністю фран-

цузької мови та великою кількістю відомих французьких ювелірів. З плином часу деякі французькі запозичення знайшли англомовні відповідники. Причому, що дуже характерно для цієї сфери діяльності, вони не перейшли до розряду архаїзмів, а продовжили функціонування в мові спільно з новими термінами.

Література:

1. [ГЮП] Англо-русский–Русско-английский словарь. Геммология и ювелирное производство. Красноярск, КрасБерри. 2007. 168 с.
2. Бочерова Г. Е. Лексическая парадигматика терминосистем на примере англоязычной ювелирной терминологии. *Научно-методический электронный журнал Концепт*. 2013. №. Т3. С. 1721–1725.
3. Титов В.Т. Теория языка. *Вестник ВГУ*. Воронеж. 2004. № 1. С. 3–6.
4. Реформатский А. А. Мысли о терминологии. Современные проблемы русской терминологии. М.: Наука, 1986. С. 165–198.

e-mail: maleadummin@gmail.com

УДК 659.4:81

Кузнєцова Ганна Валеріївна,
кандидат філологічних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

КАТЕГОРИЯ АДРЕСАТА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ У СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ

Розвідка присвячена стану вивчення категорії адресата політичного дискурсу в Україні та інших країнах Східної Європи. Визначені суміжні царини, актуальність дослідження, показана динаміка вивчення досліджуваної проблеми, вказані теоретичні підґрунтя вивчення цієї категорії, обґрунтовано важливість її подальшої розробки. Представлений стислий огляд основних розвідок з питання, отриманих результатів та запропонованих напрямків досліджень.

Ключові слова: політичний дискурс, адресат політичного дискурсу, актуальність дослідження, адресованість дискурсу.

Ganna Kuznyetsova,
PhD of Philology, Assistant Professor
State University «Zhytomyrska Politechnika»

CATEGORY OF POLITICAL DISCOURSE ADDRESSEE IN EAST-EUROPRAN LINGUISTICS

The study is devoted to the state of research of the political discourse addressee, made in Ukraine and other countries of Eastern Europe. Allied spheres are determined, as well as the research topicality, the dynamics of the problem's study; the theoretical foundation of the study of this category are demonstrated and the importance of its further study is validated. The brief review of basic works on the problem, of the obtained results and the suggested study directions are presented.

Key words: political discourse, addressee of the PD, topicality of the study, address of the discourse.

У сучасній дискурсології політичний дискурс (далі ПД) є одним з найпопулярніших об'єктів досліджень, як у лінгвістичному, так і

© Кузнєцова Ганна Валеріївна, 2020

міждисциплінарних ракурсах. В аспекті тріади базових складників дискурсу найбільшу увагу привертають перший та другий фундаментальні компоненти ПД – його адресант, тобто політичний або громадський діяч, який виступає відправником або автором дискурсу, а також політичне повідомлення безпосередньо. Найбільший внесок до цих напрямків у вітчизняному й східноєвропейському мовознавстві зроблено В. З. Дем'янківим, В. І. Карасиком, Ю. І. Левшенко, М. Ю. Сейранян, С. Л. Славовою, Ю. Ю. Сухановим, В. Фігаром, В. О. Чернявською, С. О. Четвертак, О. П. Чудіновим, Д. В. Шапочкіним, І. С. Шевченко, О. І. Шейгал, групою польських дослідників, які працюють у напрямку критичного аналізу дискурсу, а саме У. Окульською, П. Цапом, А. Совіньською та багатьма іншими дослідниками. В цілому, безсумнівний інтерес до вивчення ПД і політичного спілкування призвели до появи нової окремої галузі філологічних досліджень – політичної лінгвістики й політичної дискурсології, причому названій царині присвячуються окремі семінари та друковані періодичні видання [5; 10].

На відміну від політичного або громадського діяча та його меседжу – текстів політичної спрямованості, які становлять перші два фундаментальні компоненти ПД, третій фундаментальний компонент ПД – адресат – не здобув донині такого глибокого вивчення ні у лінгвістиці, ні в інших наукових дисциплінах. Загалом адресат ПД розглядається як дещо пасивний компонент, як об'єкт і результат маніпуляційного впливу, здійснюваного адресантом або адресантами через політичне повідомлення – текст у тій чи іншій формі. Достатньо типовими є спостереження Є. О. Четвертак, яка стверджує, що ПД є засобом маніпулювання свідомістю великих груп людей, основною метою якого є нав'язування певної думки широким лавам виборців з подальшим розрахунком завоювати їхні голоси під час виборчої кампанії [9, с. 42–43]. Слід зазначити, що в роботах з ПД зустрічаються висловлення про доцільність та необхідність уважного врахування фактору адресата ПД, його аналізу та вивчення [7; 8, с. 99]. Сказане вище безпосередньо свідчить про актуальність і важливість дослідження різних аспектів адресату ПД, зокрема його лінгвістичних і когнітивних чинників.

Вивчення характеристик в функції адресата ПД тісно пов'язане з проблемою адресатності в цілому, особливо з проблемою вербальної адресатності. Фактор адресата мовленнєвого повідомлення неодноразово був предметом лінгвістичних досліджень. Кореляція адресант-адресат у різних мовленнєвих жанрах аналізувалася у роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних мовознавців, серед яких А. М. Баранов, Ф. С. Бацевич, В. В. Богданов, Г. І. Барташова, Т. Г. Вінокур, О. П. Воробйова, Т. А. Єщенко, Ю. А. Левицький, О. В. Михайлова, А. В. Полонський, М. Ю. Федосюк, І. С. Черватюк, О. Й. Шейгал, Т. В. Шмельова та інші.

Теоретичним підґрунтям праць названих мовознавців слугували твори видатного філолога й філософа М. М. Бахтіна, який уперше розглядав концепцію адресата мовлення відносно мовленнєвих жанрів. За М. М. Бахтіним, адресованість висловлення є його відмінною ознакою, адже кожний мовленнєвий жанр має типову концепцію адресата [2, с. 279–280]. Значним внеском у розробку теорії адресатності були також роботи Ю. М. Лотмана (Тарту), який розглядав поняття «образу аудиторії», пов'язуючи розкриття цього образу з декодуванням «набору мовних і культурних кодів» тексту, а також з поняттям «загальної пам'яті». При реконструюванні типу загальної пам'яті для тексту та його отримувачів, ми знаходимо прихований у тексті «образ аудиторії». Тому подібно до операції вичленування позиції автора, на основі тексту-повідомлення можна реконструювати також й ідеального читача цього тексту, образ якого активно впливає на реальну аудиторію [4, с. 88].

Класичним для теорії адресатності стали роботи Н. Д. Арутюнкової (Москва). Дослідниця вперше запропонувала універсальний термін «адресат» для другого учасника комунікації, як такий, що підкреслює свідоме спрямування висловлення на конкретну або неконкретну особу, причому така особа або особи можуть бути певним чином охарактеризованими, і комунікативний намір автора повідомлення повинен узгоджуватися з цією його характеристикою [1, с. 362]. Уже у цьому визначенні звертається увага на можливі множинність чинників, що стосуються адресата, й важливість

їх урахування й вивчення, висвітлення таких чинників залежно від жанру й характеристик самого повідомлення в широкому сенсі.

Справжнім внеском у теорію адресатності стало дослідження О. П. Воробйової (Київ). Мовознавець розмежує три типи адресата, серед яких фіктивний адресат (тобто художній образ, включений до сфери зображеної комунікації), гіпотетичний адресат (образ адресата в уявленні адресанта, на якого орієнтовано висловлювання, тобто посередник між автором та аудиторією) та реальний (емпіричний адресат), який безпосередньо є реципієнтом даного висловлювання [3, с. 139].

Стосовно ПД доцільно відзначити роботу вітчизняних філологів А. В. Прокопенко і Н. С. Реви (Харків), у якій робиться спроба стратифікації адресата медіа-політичного дискурсу на позалінгвістичних чинниках. Дослідниці розрізняють декілька типологій адресатів: 1) за характером адресованості – прямі, непрямі та адресати-ретранслятори; 2) за соціально-типологічними значеннями – національні та позанаціональні; 3) за професійною орієнтацією; 4) за ступенем обізнаності; 5) за співвіднесеністю з реальним та ірреальним світом [6]. Однак, у праці відзначається, що дослідження категорії адресата ПД лише розпочинається й потребує подальших розвідок.

Відзначимо також, що у численних роботах, присвячених ПД, зокрема у працях критично-дискурсивного напрямку [10] категорія адресата не є предметом дослідження, оскільки дослідницький інтерес авторів зосереджений на інших питаннях.

Викладене вище свідчить про недостатній рівень дослідження категорії адресата ПД мовознавцями східної Європи.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата. *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка*. 1981. Т. 40. № 4. С. 356–367.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. 421 с.
3. Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата. Киев: Вища школа, 1993. 200 с.

4. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: человек – текст – семиосфера – история / Тарт. ун-т. М. : Яз. рус. культуры, 1996. 447 с.

5. Плахотная Ю. И. Речевое воздействие в диалогическом дискурсе. *Политическая лингвистика*. 2011. № 4 (38). С. 121–124.

6. Прокопенко А. В., Рева Н. С. Актуалізація адресатності у тексті політінтерв'ю. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 159–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2015_13_28

7. Тенева Е. В. Манипуляция и убеждение как подвиды категории воздействия (на материале британского политико-публицистического дискурса). *Вестник СПбГУ. Сер. 9. Филология. Востоковедение. Журналистика*. 2016. Вып. 1. С. 120–130. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/manipulyatsiya-i-ubezhdenie-kak-podvidy-kategorii-vozdeystviya-na-materiale-britanskogo-politiko-publitsisticheskogo-diskursa>

8. Труфанова И. В. Образ слушающего в языке. *Филологические науки*. 1997. № 2. С. 98–104.

9. Четвертак Є. О. Вербалізація національної ідентичності США в англомовному політичному дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: спеціальність 10.02.04 – германські мови. Запоріжжя, 2016. 237 с.

10. Чудинов А. П. *Политическая лингвистика*. Москва: Флинта: Наука, 2018. 254 с.

11. Cap P., Okulska U. Analyzing genres in political communication. An Introduction. 2013. URL: https://www.academia.edu/3648323/Analyzing_Genres_in_Political_Communication_Theory_and_Practice

e-mail: ipeckovska@gmail.com

УДК 811

Кулик Ірина Олегівна,

студентка, магістр

Рівненський державний гуманітарний університет

ЛІНГВІСТИЧНІ, СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ У ФРАНЦУЗЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЛІРИЧНИХ ТВОРАХ

Стаття присвячена дослідженню лінгво-стилістичних особливостей поезії в площині зіставлення французька – українська літератури. Системно проаналізовано лінгвістичні та стилістичні особливості поезії. З'ясовано етимологію та семантику у вітчизняних довідкових літературознавчих виданнях. На основі сучасної теорії літератури та історичної поетики вивчено специфіку вираження стилістичних одиниць українських та французьких авторів. Простежено особливості синтаксичних конструкцій поетичних творів українських та французьких авторів.

Ключові слова: етимологія, семантика, лінгвістично-стилістичні особливості, стилістичні одиниці, синтаксичні конструкції.

Iryna Kulyk,

Master student

Rivne State University of Humanities

LINGUISTIC STYLISTIC FEATURES IN FRENCH AND UKRAINIAN LYRICAL WORKS

The article investigates linguistic-stylistic features of poetry in a plane matching French – Ukrainian literature. Linguistic and stylistic features of poetry are systematically analyzed. The etymology and semantics in domestic reference literary editions are clarified. On the basis of the modern theory of literature and historical poetics studied the specific stylistic expression units of Ukrainian and French authors.

Key words: etymology, semantics, linguistic and stylistic features, stylistic units, syntactic constructions.

© Кулик Ірина Олегівна, 2020

У світовому літературному-знавстві поезія пов'язується з модерною художньою формою. Синтез її формально-змістових частин ґрунтувався на синкретизмі, інтеграційних тенденціях, супроводжуваних елементами дифузії, приближених до схожих мистецтв (музики, малювання, скульптури, акторства, театру), поєднанням родової, жанрової специфіки та свободі прозового викладу. Такі змістові складники сприяли надзвичайній популярності поетичних творів у всесвітніх літературних просторах.

Особливе місце деякі унікальні твори займають у творчості французьких поетів Т. де Банвіля, Ш. Бодлера, П. Верлена, Ш. Кро, Лотреамона (Ізидора Дюкасса), С. Малларме, А. Рембо. Характеристики їх жанрової побудови, суб'єктивізація художнього дискурсу, приближення до схожих видів мистецтва стали суміжними естетичні модернізму. Вивільнення модусу поетичного з-під канонів метру та ритму сформувало виняткову модель ліричності, зорієнтовану на внутрішній світ людини з найтоншими душевними порухами.

Зарубіжні літературознавці (С. Бернар, Л. Декон, Б. Джонсон, М. Балашов та ін.) фундатором жанру вважають французького поета Алоїзіуса Бертрана, збірка якого «Гаспар із п'їтьми» започаткувала оригінальне літературне явище. Згодом Шарль Бодлер уводить термін «*poëte en prose*» – «*поезія в прозі*» – для цього жанру. Його мініатюри викликали широкий відгомін критиків та сучасників, що дало підстави українським вченим помилково вважати Ш. Бодлера родоначальником поезій у прозі (І. Денисюк, С. Павличко, Н. Шумило).

Перебуваючи в єдиному європейському мистецькому просторі, українська література залишила у спадок досить вагомий доробок поетично-прозових мініатюр провідних майстрів слова межі століть. Тяжіння до естетизації ідеї та десакралізації реальності, метафізика душевних переживань, психологічні ілюзії стали провідними мотивами творів Лесі Українки, Павла Тичини, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника, Гната Хоткевича, Марка Черемшини, Михайла Яцкова та ін.

Синтаксичні конструкції, що найрідше використовуються в поезії, є неординарними синтаксичними засобами втілення реальних відносин між зіставленими в образі поняттями. Експресивність цих конструкцій забезпечена розбіжністю їх синтаксичної структури з семантичною.

Саме речення дослідники вважають «клітиною поетичного твору». Просте, а особливо розгорнуте порівняння, метафора, перифраз, гіпербола, мейозис і літота можуть збігатись із синтаксичними періодами. Тропіка єднає лексичну сферу поетичного тексту із синтаксичною. Так, розгорнуте порівняння часто виступає у вигляді образного паралелізму, який базується на паралельному зіставленні явищ природи і людського життя та психіки. Наприклад, у пісні «*Ой хмелю, мій хмелю*» від початку і до кінця витримується паралель між хмелем, що зимував у лузі на калині, та сином, що ночував у вдови, яку збирається сватати, але це зовнішня паралель (хіба що у самому слові «хміль» є натяк на нерозважливість такого вчинку), тож говорити про наявність психологічних уподібнень навряд чи можна [2, с.151].

Анафора трапляється у Д. Павличка. Кожна строфа поезії «*Ти пахнеш, як листя весняне*» починається зі слів «*ти пахнеш...*», а всі три наступні рядки кожної строфи – з «Як».

Епіфора чітко простежується у вірші В. Свідзинського (повтор слів «*черешня*»). Фразовий повтор «*Пахне черешня / Біла черешня*» можна розглядати і як рефрен. Подвоєння на початку рядка чи речення «*до дому, дому*» називається кондублікацією. Кількаразове без інтервалу повторення слова в реченні чи рядку має й іншу назву – епімона: «*Цілуй, цілуй, цілуй її*» (О. Олесь).

У поезіях наявна анаграма – повторення звуків певного слова, що дає нові слова: рани – нари, храми – хмари.

Плеоназм – стилістична фігура, яка являє собою подвоєння близькозначних лексичних одиниць: клясти-проклинати, посікти-порубати. Не плутати з тавтологією, де є однокореневі слова: У М. Вінграновського: «*Тоді я дійсно дійсний формаліст*» [1, с.11]

Розділові знаки у поезіях створюють певне розуміння тексту. Четверта строфа поезії Вінграновського «*Стояла баба, руки скла-ла*» становить одне речення. Це складна синтаксична конструкція

із сполучниковим і безсполучниковим звязком: тире між першою та другою-третьою частинами – вмотивоване змістовими наслідковими відношеннями. Друге і третє речення з'єднані сполучниками сурядності *тополя вітром захитала/ І – воловодився Дніпро*. На межі двох сурядних речень за правилами пунктуації мала б стояти кома, оскільки і другий і третій рядок поезії має чітко виражену граматичну основу, оскільки другорядних член теж відсутній.

Якщо говорити про французькі твори то тут ми також зустрічаємо анафору. У наступному уривку Рембо, Ілюмінація, «Дитинство» вона вказує на провідника «Я», який представляє себе складною істотою, яка живе омріяним життям.

*« Je suis le saint, en prière sur la terrasse, – comme
les bêtes pacifiques paissent jusqu'à la mer de Palestine.
Je suis le savant au fauteuil sombre. Les branches et la pluie
se jettent à la croisée de la bibliothèque.
Je suis le piéton de la grand'route par les bois nains ;
la rumeur des écluses couvre mes pas.» [3]*

Епіфора чітко прослідковується у вірші Е. Верхан «Дощ». Повторення в кінці двох або більше груп речень або послідовних віршів того самого слова або тієї ж групи слів.

*« Longue comme des fils sans fin, la longue pluie
Interminablement, à travers le jour gris,
Ligne les carreaux verts avec ses longs fils gris,
Infiniment, la pluie,
La longue pluie,
La pluie.» [4]*

Гіпербола, як перебільшення враження, що покращує або при-нижує показано у наступних творах. У віршах Франсуа Фенелона «Телемах» «*Cette femme était belle comme une déesse*»/ «Ця жінка була така прекрасна, як богиня».

Оксиморон – це синтаксичний союз двох слів (іменник + епітет, дієслово + прислівник), які зазвичай суперечать одне одному. Перш за все вона звертає увагу на новий аспект реальності.

Іноді це має емоційну цінність, як у «Доброму маленькому дияволі графині Сегур», «Нестерпна легкість буття» Мілана Кунде-

ри. Тут оксиморон проливає контрастне художнє світло на амбівалентність почуттів, які він послаблює або підсилює.

Паратак西斯 або зіставлення речень стирає логічні відносини у висловлюванні. Це надає йому усного характеру. Цей процес відзначає безпосередність, безпосередність або надмірність. Іноді пропуск та еліipsis стосуються навіть морфологічних елементів (наприклад, особистого займенника). Альбер Камю в творі «Незнайомець» показує, як сильно він полюбляє авантюру, не думаючи про наслідки: «*J'ai pris l'autobus à 2 heures. Il faisait très chaud. J'ai mangé au restaurant, chez Céleste, comme d'habitude.*» / «Я поїхав автобусом о 2 годині. Було дуже спекотно. Я їв у ресторані у Селесте, як завжди».

Гіпербата – це фігура мови, яка полягає у розділенні двох слів, які зазвичай збираються шляхом інтеркаляції одного або декількох інших слів; це також продовження речення, яке передбачалося закінчити додаванням елемента, який таким чином переміщується. Це часто виділення відхилених слів у кінці речення, як прикметники, розміщені в дислокації.

Для прикладу переглянемо фрагмент твору Жуля Супервієль «*Tout ceci est à moi, et les domaines qui palpitent là-dessous.*» / «Це все моє, а пульсуючі області внизу». Тут гіпербата посилює ефективність предмета, додаючи, непередбачене на початку висловлювання, те, що є невидимим, але також за рахунок граматичного розриву. Дійсно, у класичному формулюванні ми мали б сказати: «Все це і домени ... мої».

Інтенсивність у вираженні причини чи наслідку:

Причину можна виразити логічно і раціонально за допомогою.

Яскравий приклад можна переглянути твір О. Гітрі «Сторож»: «*Je suis tourmenté parce que je suis inquiet... Je suis inquiet parce que je vous aime... Et je vous aime parce que vous êtes toutes mes joies dans la vie !.../ «Я мучусь, бо переживаю ... Я переживаю, тому що люблю тебе ... І я люблю тебе, бо ти всі мої радості в житті!...»*

Тому що або з тих пір додати більш суб'єктивне забарвлення, наполягаючи на обґрунтуванні. Ці сполучники також можуть свід-

чити про співучасть співрозмовників, які вже знають пояснення або вважають його очевидним.

Отже, і прості речення, і складні синтаксичні конструкції, з відповідними розділовими знаками і члени речення вносять свій колорит у французькі та українські поетичні твори.

Література:

1. Переломова О. С. Лінгвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу: діахронічний аспект : монографія. Суми: Вид-во СумДУ, 2008. 208 с.
2. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (На материале русского языка). М.: Наука, 1973. 280 с.
3. Je suis le saint, en prière sur la... URL: https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=77851.
4. La pluie. URL: https://poesie.webnet.fr/lesgrandsclassiques/Poemes/emile_verhaeren/la_pluie.

e-mail: Olenalysenko8@gmail.com

УДК 81'373.45:336

Лисенко Олена Анатоліївна,

кандидат філологічних наук, доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

АДАПТАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Досліджено адаптацію запозичень у фінансово-економічній термінології на матеріалі сучасних словників. Проаналізовано різні види адаптації іношомовних фінансово-економічних термінів: фонетичну, граматичну та лексико-семантичну. Виявлено, що пристосування запозичених термінів супроводжується лексико-семантичними зрушеннями та зміною їх матеріальної оболонки: графічного зображення, морфологічної і словотвірної форми. Зроблено висновок, що при упорядкуванні фінансово-економічної термінології слід прагнути до збереження її національної самобутності, запозичені лексеми адаптувати до норм сучасної української літературної мови, а на стабільність вихідної форми вважати тільки стосовно інтернаціоналізмів.

Ключові слова: іношомовні слова, запозичення, фінансово-економічна термінологія, адаптація, інтернаціоналізм.

Olena Lysenko,

Ph. D.

Yaroslav Mudryi National Law University

ADAPTATION OF BORROWINGS IN MODERN FINANCIAL AND ECONOMIC TERMINOLOGY

The adaptation of borrowings in financial and economic terminology on the basis of modern dictionaries is studied. Different types of adaptation of foreign financial and economic terms are analyzed: phonetic, grammatical and lexical-semantic. It is revealed that the adaptation of borrowed terms is accompanied by lexical-semantic changes and changes in their material shell: graphic image, morphological and word-forming form. It is concluded that in ordering the financial and economic terminology should strive to preserve its national identity, borrowed tokens to adapt to the norms

© Лисенко Олена Анатоліївна, 2020

of modern Ukrainian literary language, and the stability of the original form should be considered only in relation to internationalism.

Key words: foreign words, borrowing, financial and economic terminology, adaptation, internationalism.

В умовах активного розвитку ринкової економіки в Україні важливого значення набувають питання упорядкування й систематизації фінансово-економічної термінології. Останнім часом спостерігаємо, як швидко й невпинно її поповнюють запозичення, зокрема з англійської мови, не встигаючи навіть адаптуватися в українській мові. Тому питання адаптації запозичених елементів у фінансово-економічній термінології є на сьогодні вельми актуальним.

Іношомовні слова в термінології, процес їх проникнення та пристосування до норм української мови, структурно-семантичні особливості запозичень вже тривалий час привертають увагу мовознавців (Т. Панько, І. Кочан, В. Сімонок, Л. Архипенко, О. Турчак, Г. Вознюк, Н. Тома, Л. Туровська та ін.). Метою нашої роботи є дослідження адаптації запозичень у сучасній фінансово-економічній термінології.

Питання про пристосування іношомовних запозичень є важливим для усталення фінансово-економічної термінології. У сучасних економічних словниках досить часто подаються запозичені лексеми, які ще не адаптовані до норм сучасної української мови, іноді до реєстру включені слова, які не можна вважати термінами, бо вони мають емоційне забарвлення або вживаються в переносному значенні (біки, ведмеді на біржі, «майже гроші», гарячі гроші, гнучкий графік).

Як засвідчує лексикографічний матеріал, усі запозичені з інших мов слова можна поділити на дві групи: ті, які увійшли в нашу мову без особливих змін (лише в українській транслітерації) (кредит, лаг, лізинг, менеджер, ностро, банк тощо), і такі, що пристосувалися до української літературної мови і зазнали певних змін.

Адаптація під час лексичного запозичення є багатоплановим явищем і може бути представлена у вигляді комплексу окремих аспектів єдиного процесу. Так, ознаки адаптації можуть бути: фор-

мальні, тобто пристосування запозичень до системи мови-одержувача з максимальним зближенням їх фонетичної, графічної та граматичної характеристики, та функціональні, до яких відносяться різні аспекти лексико-семантичних змін і словотворчої активності запозичень у мові-одержувачі. Відповідно до цього в науковій літературі виділяють такі види адаптації запозичень: фонетичне, граматичне, словотвірне та лексико-семантичне.

У процесі дослідження нами було виявлено, що адаптація запозичених термінів звичайно супроводжується зміною їх матеріальної оболонки: графічного зображення, морфологічної й словотворчої форми. Запозичення отримують національну афіксацію, виявляють словотвірну активність (наприклад: депресія, біржовий, бюджетний, авансувати, векселетримач, банк-гарант, кредитоспроможність та ін.). Більшість іншомовних економічних термінів відмінюються за правилами української літературної мови. Невідмінюваними залишаються лексеми, які мають виразно іншомовний характер (альпарі, інкасо, сальдо, ажю, манко, каско, лоро, локо, фіфо, префісо, евро, сконто), вважаються частково засвоєними і потребують подальшої адаптації. На рівні семантики нерідко відбуваються зміни обсягу значення, що є наслідком активного функціонування в українській фінансово-економічній термінології. Те, що терміни пристосовуються, як і всі іншомовні слова, до фонетичної, граматичної та лексико-семантичної системи української мови, ще раз доводить справедливості тези про те, що термін не протистоїть слову, а є словом в особливій функції, тією лексичною одиницею, яка в термінологічному полі має свої специфічні риси. Тому й процес освоєння іншомовних лексем у термінології має багато спільного з аналогічним процесом у загальнолітературній мові, але водночас спостерігаються й деякі відмінності, зумовлені природою терміна. Дослідники запозичень у загальномовному аспекті серед критеріїв повної адаптації іншомовного слова виділяють як обов'язковий такий – широке вживання в літературній мові (у кількох стилях). Говорячи про запозичення в термінології, ми змушені відкинути цей критерій. Значна кількість запозичень є вузькофаховими термінами і через це вживається тільки в економічній діяльності. Тому, якщо такий термін пристосований до фо-

нетичної, граматичної, лексико-семантичної системи української мови, має активну словотвірну продуктивність, його слід вважати повністю адаптованим.

Не вирішеним досі залишається питання про те, у якій формі слід вводити запозичені терміни, до чого прагнути при цьому – до міжнародної чи національної зручності. Досить часто іншомовні терміни вводяться в українську мову доволі незручні за формою. На сьогодні у фінансово-економічній термінології запозичення, зокрема з англійської мови, переважають над питомими лексемами і не завжди відповідають нормам української мови.

Ми вважаємо, що на стабільність вихідної форми слід зважати лише стосовно широко відомих інтернаціоналізмів. Інтернаціоналізмами, за визначенням В. Акуленка, є слова й вислови, що належать до спільного етимологічного фонду ряду мов, близьких за походженням або історичною належністю до певної зони. Виникають вони у великих об'єднаннях мов світу, що утворюють п'ять основних зон: європейську (з латино-грецькою мовною основою); ізраїльську (гебраїську), близько- і середньосхідну (арабо-перську), індійську (санскритську, індо-арійську); позаросійську далекосхідну (китайську) [2]. Українська мова, як відомо, належить до європейської зони, тому без змін можна залишати лише запозичення з латинською чи грецькою основами.

Усі інші запозичення повинні пристосовуватися до норм мови-одержувача, у даному разі української, і при їх унормуванні термінознавці повинні прагнути насамперед до національної зручності. Корисною є практика тих лексикографів, які подають в словниках українські відповідники до запозичених термінів. Наприклад, укладачі «Фінансово-економічного словника» А. Загородній і Г. Вознюк [4] запропонували авторські відповідники як до європеїзмів (напр.: акція плноральна – багатоголоса, сертифікат депозитний – ощадний, перевірка камеральна – попередня, ремітент – перший векселетримач, ліз-бек – зворотний лізинг, індосамент – передавальний (передатний) напис), так і до росіянізмів (напр.: неустойка – безпека, недоїмка – недоплата, надбавка – надвишок, підвишка, дорогоцінне каміння – коштовне).

Таким чином, дослідження характеру й ступеня фонетичної, граматичної та лексико-семантичної адаптації іншомовних слів має важливе значення для глибшого осмислення місця цієї частини лексичного складу у фінансово-економічній термінології, сприяє її упорядкуванню й систематизації. Економічні відносини охоплюють усі сфери суспільного життя, а знання фінансово-економічних термінів необхідні усім громадянам нашої країни. Тому перед науковцями-термінологами постає нелегке завдання зробити термінологію точною, зрозумілою і доступною, поєднавши тенденції до інтернаціоналізації з національною самобутністю нашої мови.

Література:

1. Архипенко Л. М. Етапи і типи адаптації однослівних англомовних фінансово-економічних термінів. URL: <http://librar.org.ua/>
2. Акуленко В. В. Співвідношення національного та інтернаціонального у мові. *Мовознавство*. 1976. № 1. С. 3–12.
3. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста / За ред. проф. С. М. Гончарова. К.: Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
4. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2011. 844 с.

e-mail: anastasiia.mamchur@oa.edu.ua

УДК 811

Мамчур Анастасія Сергіївна,

викладач-магістр

Національний університет «Острозька академія»

ЗАСОБИ РОЗВИТКУ НАВИЧОК УСНОГО МОВЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Розвиток мовленнєвих навичок завжди відіграє одну з ключових ролей у процесі вивчення французької мови. Активний та цікавий процес та постійні навчальні заохочення до розвитку усного мовлення неможливі без ретельної підготовки викладача до заняття. У цій статті розглядаються основні аспекти, що допоможуть зробити процедуру розвитку усних мовних навичок цікавішим та результативнішим.

Ключові слова: розвиток, мовленнєві навички, французька мова, усне мовлення, результат.

Anastasiia Mamchur

Intern Teacher

National University Ostroh Academy

THE MEANS OF DEVELOPING SPEAKING SKILLS DURING THE CLASSES OF FRENCH LANGUAGE

The development of speech skills always plays a key role in the process of learning French. An active and interesting process and constant educational incentives for the development of oral speech are impossible without careful preparation of the teacher for the lesson. This article discusses the main aspects that will help make the procedure of developing oral language skills more interesting and effective.

Key words: development, speech skills, French language, oral speech, result.

Викладання та вивчення французької мови мають на меті зосередити увагу студентів, щоб вони могли легко, зручно та комфортно користуватися французькою мовою. Спілкування як інстру-

мент для подальшого навчання, роботи та загальної комунікації у новому іноземному соціумі відіграє надзвичайно важливу роль. У процесі викладання та навчання і студенти й викладачі мають прямий зв'язок з 4 видами мовленнєвих навичок (аудіювання, усне мовлення, читання та письмо) які, зазвичай, розвиваються одночасно у комплексі. Як правило, студенти, які вивчають французьку мову як другу іноземну не використовують мову в автентичних ситуаціях. Вони можуть мати нездатність належного спілкування у реальному іноземному середовищі. Це призводить до відсутності у студентів впевненості у собі, а, також, може провокувати різноманітні мовленнєві комплекси та результати власної невпевненості [1, с. 533].

Оскільки, розмовна частина у вивченні французької мови як другої іноземної відіграє надважливу роль у процесі навчання, то необхідно звернути увагу на ті принципи, механізми та інструменти, що допоможуть студентам розвинути своє усне мовлення якнайкраще та найефективніше, особливо, в умовах дистанційного навчання.

Одним з таких методів може стати ігрова форма, що допомагає розвинути мовні здібності студентів. Для кращого засвоєння матеріалу, вивченого таким чином, можна застосовувати роздатковий, дидактичний матеріал (картки, малюнки, таблиці, ребуси, кросворди). Таким чином, цей метод може вважатися дуже ефективним завдяки своїм можливостям у розвитку не лише французького мовлення та коректної вимови, а, й у генеруванні творчих й креативних думок та ідей.

По-друге, використання текстів для домашнього читання залишається, також, на провідному місці серед методів розвитку мовленнєвих навичок розмовної французької мови. Це пояснюється тим, що існує низка супутних вправ та завдань, що можуть допомогти викладачу не лише перевірити знання та розуміння тексту у вигляді письмових робіт. Більше того, переказ текстів, опрацьованих раніше, може стати одним з провідних методів у становленні відмінного рівня французького мовлення у студента. Найкращих результатів можливо досягти завдяки наголошенню на доцільному та правильному використанні лексичних та граматичних одиниць

у переказі. У такому випадку, ми отримуємо результат у комплексі: відпрацьоване усне мовлення та засвоєна лексика й граматики.

По-третє, використання тем для діалогів, адаптованих до реального соціуму, та їх розігрування у міні-групах, є тим, що якнайкраще допоможе студентам розвинути навички усного мовлення французькою мовою. Таким чином, студенти матимуть змогу уявити себе на місці когось, спробувати на собі будь-яку професію, а, також, такий театралізований варіант виглядає та дає якнайнатуральніший результат. Більше того, такого роду гра може допомогти студентам у майбутньому, попавши у нове франкомовне середовище.

У навчанні та вивченні іноземних мов здатність говорити – це найважливіша навичка, оскільки вона є базовою для спілкування, і, одночасно це найскладніша навичка. [2] Саме тому використання різноманітних методів для розвитку усних навичок французької мови у студентів матиме абсолютний позитивний результат.

Отже, різноманіття інструментів та методів для перманентного розвитку навичок усного мовлення у французькій мові серед студентів є надзвичайно великим. Це залежить, насамперед, від викладача, який метод виглядає найкомфортнішим та найкращим для тієї чи іншої групи студентів. Саме тому, необхідно чітко визначити рівень знань та моменти на які потрібно, у першу чергу, звернути увагу, і, згодом, підібрати потрібний інструмент чи завдання для вдосконалення мовних здібностей.

Література:

1. International Journal of Social Science and Humanity. Vol. 2, No. 6, November 2012.
2. Aungwatanakun S. English Teaching Methodology, (2nd), Bangkok: Chulalongkorn University Press, 1994.

e-mail: kateryna.simak@oa.edu.ua

УДК 378.14

Сімак Катерина Віталіївна,
Національний університет «Острозька академія»

ОНЛАЙН-ЕТИКЕТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СИНХРОННОМУ РЕЖИМІ

У статті проаналізовано культуру міжсуб'єктної взаємодії між викладачем та студентами під час викладання у режимі реального часу, а також особливості корпоративної культури у закладі вищої освіти, що формують комунікативну компетентність й етикет професійного спілкування під час занять з іноземної мови на платформі Zoom.

Ключові слова: онлайн навчання, культура міжсуб'єктної взаємодії, комунікативна компетентність, Zoom-педагог.

Kateryna Simak,
National University of Ostroh Academy

ONLINE ETIQUETTE DURING FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN A SYNCHRONOUS MODE

The articles analyze the culture of inter-subjective interaction between university teachers and students during classes in synchronous teaching and learning, as well as the features of corporate culture in higher education establishments, which forms communicative competence and the etiquette of professional communication when teaching foreign languages on Zoom.

Key words: online learning, culture of inter-subjective interaction, communicative competence, Zoom educator.

Осмилення практичного аспекту вимушеного онлайн навчання (від англ. emergency online learning and teaching), рефлексія багаторічного досвіду викладання онлайн, та аналіз досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців дають змогу стверджувати, що необхідною умовою вискоєфективного навчального процесу по-

стає онлайн-етикет та рівень сформованості комунікативної компетентності учасників цього процесу. Вміння злагоджено та продуктивно взаємодіяти у режимі реального часу (від англ. synchronous teaching), попри ймовірні технічні проблеми, є не лише запорукою професіоналізму викладача ЗВО, але й свідченням готовності до професійного діяльності студентів – майбутніх випускників ЗВО.

Проблеми підвищення комунікативної культури та комунікативної компетентності розглядалися у роботах науковців (О. Бершадська, І. Тимченко, Г. Данченко, Т. Іванова, С. Козак, С. Макаренко, Л. Петровська, Н. Паніна, Дж. Пріс та ін.); а також дослідження корпоративної культури у системі вищої освіти знаходимо у працях низки науковців (К. Гнезділова, Г. Мінцберг, Ф. Тромпенаарс, Ч. ХемпденТернер, Г. Хофстеде, та ін.).

Оскільки ми розглядаємо онлайн-етикет як основу майстерності у викладанні та навчанні, перед нами постало завдання з'ясувати яким чином культура міжсуб'єктної взаємодії у закладі вищої освіти може бути покращена за допомогою різних аспектів. Слід зазначити, що комунікативну культуру в такому випадку визначають: сформованість особистих якостей та етичних цінностей [3, с.54], наявність університетських правил корпоративного етикету з урахуванням віртуального середовища співпраці між студентом та викладачем, особливості віртуальної поведінки учасників навчального процесу, тощо. У Національному університеті «Острозька академія» формування корпоративної культури відбувається згідно чинної нормативно правової бази, а саме: Комунікаційної стратегії НаУОА та відповідних наказів і положень, що регулюють організацію освітнього процесу в період карантину [1; 2].

У ході емпіричного дослідження було встановлено, що під час практичних занять в Університеті найбільш поширеною скаргою з боку науково-педагогічних працівників було те, що статистично студенти надають перевагу роботі у віртуальній кімнаті без увімкненого відео, лише послуговуючись аудіо передачі голосу та звуку. Зауважимо, що специфіка викладання іноземних мов включає формування також фонологічних навичок та вмінь, які вимагають точності вимови, яку важно розпізнати лише аудіолінгвально. Приходимо до висновку, що формування етичних засад участі в

синхронному навчанні покладається на викладача як фасілітатора онлайн процесу навчання, котрий встановлює правила на початку заняття або курсу, прописуючи їх у силабусі та інформуючи про вимоги до онлайн участі студентів під час занять у синхронному режимі, також демонструючи власним прикладом виконання цих правил. Зокрема, проводячи відеоконференцію на платформі Zoom викладач володіє функціональним набором інструментів, що дозволяє персоналізовано вмикати або вимикати відео присутніх учасників та інформувати їх засобами персональних чатів.

Проаналізувавши практичний досвід онлайн викладання можна навести інші приклади, які характеризують порушення онлайн-етикету в навчальному процесі, зокрема:

- демонстрація хибного екрану під час проведення презентації,
- використання студентами неввічливої лексики за умов помилкового увімкнення мікрофону,
- поширення учасникам відеоконференції неправильного покликання на джерело інформації, тощо.

Сьогодні, поряд із використанням традиційних зауваг та практик, у діяльність Zoom-викладача входять також глобальні рекомендації щодо мережевого етикету, або нетикету (від англ. *netiquette*) [4]. Саме такі ресурси стають у нагоді педагогам-новаторам, які готові вчитися та самовдосконалюватися, прагнучи професійного зростання та формуючи не лише власну, але й студентську комунікативну компетентність.

Приходимо до висновку, що сучасний педагог має широкі можливості для впливу на сформованість компонентів культури міжсуб'єктної взаємодії у системі викладач-студент у режимі реального часу. Ми поділяємо думку, що у ході ефективного та вмілого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес організаційні й комунікативні вміння учасників освітнього онлайн процесу, та їх вихованість у віртуальному просторі стануть запорукою всебічної обізнаності та емоційно-вольової готовності до ввічливого спілкування як особисто, так і віртуально. Отже, проблема онлайн-етикету носить комплексний характер і відкриває широкі перспективи для подальших досліджень.

Література:

1. Комунікаційна стратегія Національного університету «Острозька академія» на 2020-2021 навчальний рік. URL: https://www.ou.edu.ua/ua/info/information_nauoa/normatyvno-pravovi-akty. – Заголовок з екрану.
2. Про організацію освітнього процесу та протиепідемічні заходи в Національному університеті «Острозька академія» в період карантину в зв'язку із поширенням короно вірусної хвороби (COVID-19) (нова редакція). URL: https://www.ou.edu.ua/publik_information/nakaz_85_27_08_20.pdf. – Заголовок з екрану.
3. Бершадська О. В. Термінологічний аналіз поняття «культура міжсуб'єктної взаємодії» та його значення в розвитку підходів до професійної підготовки фахівців. *Вісник інституту розвитку дитини*. 2011. Вип. 17. С. 51–58.
4. Preece, Jennifer. (2004). *Etiquette online: From nice to necessary*. Commun. ACM. 47. 56-61. 10.1145/975817.975845.

e-mail: lo.tkach@gmail.com
sofi.sulyma@gmail.com

УДК 811.161.2'373.613=111

Ткач Людмила Олександрівна,
доктор філологічних наук, професор

Сулима Софія Петрівна,
студентка VI курсу,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗАПОЗИЧЕННЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКИХ СЛОВНИКАХ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ

Англiзми – як окрема група запозиченої лексики – фіксуються в реєстрах українських словників іншомовної лексики від початку ХХ ст., коли вийшов друком перший науково опрацьований словник такого типу – «Словар чужих слів» З. Кузеля та М. Чайковського (1910 р., Чернівці). Подані в ньому англiзми та нетранслітеровані слова, словосполучення, фразеологічні звороти англійської мови тематично співвідносяться з такими сферами: суспільно-політичне життя і громадські рухи; техніка і промисловість; спорт і дозвілля; економіка та фінанси; побут людини; міські локації тощо.

У наступних словниках такого типу, що виходили друком у ХХ ст. як в Україні, так і за межами України (завдяки зусиллям представників української діаспори), в лексикографічному описі англiзмів можна спостерегти ряд змін: 1) що кількості слів; 2) щодо написання; 3) щодо тлумачення, семантичної структури вокабули, ідеологічних конотацій; 4) щодо дериваційних зв'язків тощо.

Ключові слова: українська лексикографія ХХ ст., англiзми в українській літературній мові; «Словар чужих слів» З. Кузеля і М. Чайковського (1910); «Словник чужомовних слів» (1932; 1955); «Словник іншомовних слів» за ред. О. С. Мельничука (1974, 1985).

Liudmyla Tkach,
Doctor of Philology, Professor

Sulyma Sofia Petrivna,
6th year student,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

BORROWINGS FROM ENGLISH LANGUAGE IN UKRAINIAN DICTIONARIES OF FOREIGN VOCABULARY

Anglicisms, a separate group of borrowed vocabulary, are recorded in the registers of Ukrainian dictionaries of foreign vocabulary from the beginning of the twentieth century, when the first scientifically developed dictionary of this type was published – «Dictionary of foreign words» by Z. Kuzelia and M. Tchaikovskiy (1910, Chernivtsi). The Anglicisms and untranslatable words, phrases, phraseological inversions of the English language represented in it, are thematically correlated with the following spheres: socio-political life and social movements; machinery and industry; sports and leisure; economics and finance; human life; urban locations, etc.

In the dictionaries of this type, published in the twentieth century, both inside and outside Ukraine (thanks to the efforts of representatives of the Ukrainian diaspora), a number of changes can be observed in the lexicographic description of Anglicisms: 1) the number of words; 2) spelling; 3) interpretation of semantic structure of the vocabulary, ideological connotations; 4) derivation links, etc.

Key words: Ukrainian lexicography of the XX century, Anglicisms in the Ukrainian literary language; «Dictionary of alien words» by Z. Kuzelia and M. Tchaikovskiy (1910); «Dictionary of foreign words» (1932; 1955); «Dictionary of foreign words», ed. O. S. Melnychuk (1974, 1985).

В українській лексикографії ХХ ст. видання словників іншомовної лексики – це окрема історія, у якій відігравали роль обставини не тільки суто наукові, а й політичні. На структуру словників – добір реєстрових слів і зміст вокабул – впливали ідеологічні чинники, а доля самих лексикографів склалася драматично, а то й – трагічно. Про «Словар чужих слів» З. Кузеля та М. Чайковського (Чернівці, 1910; бл. 12 тис. слів і висловів; далі – *Сл. 1910*) [4] в «Історії української лексикографії» 1963 р. [1] подані тільки загальні відомості, хоч відзначено позитивну рису словника – дотримання вимог наукової методики при його укладанні [1, с. 162-163].

На «Словник чужих слів, що вживаються в українській мові» З. Пиптенка (Київ, 1918) [3], «Словник чужомовних слів» (Харків, 1932; бл. 25 тис. реєстрових одиниць; далі – *Сл. 1932*) лише вказано в загальних списках словників свого часу [1, с. 173]; імена укладачів *Сл. 1932* – не названі, напевно, через те, що Іван Бойків, Овсій Ізюмов, Григорій Калишевський, Микола Трохименко були репресовані в часи сталінського терору. Наклад цього словника був майже втрачений. За збереженими примірниками його перевидали в США в 1955 р., що уможливило в середині 1990-х перевидання в Україні [7].

У повоєнний період в УРСР спочатку видали український словник як переклад з російського словника такого типу [5]. А вже в 1974 р. «Словник іншомовних слів» (близько 24 тис. слів і термінів) вийшов за ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука [6]. У передмові зазначено, що «упорядники і редактори цієї книги спиралися на цінний досвід попередніх видань радянських словників іншомовних слів, зокрема словників видавництва «Советская энциклопедия»» [6, с. 3].

Отже, сама історія укладання українських словників іншомовної лексики спонукає до її зіставного аналізу в словниках різних періодів. Особливо цікавою з цього погляду постає група англізмів – окремі слова, вислови, що «почали проникати в українську мову в 19 ст. через російську, польську, німецьку мови» [2, с. 26]. У другій половині ХХ ст. кількість англізмів помітно збільшувалася, а від кінця 1980-х і дотепер – англізми дуже інтенсивно почали проникати в усі стилі української літературної мови, у масову культуру, щоденну практику ЗМІ, молодіжне мовлення. Чимало сучасних мовознавців (і в Україні, й за її межами) помітно активізували дослідження новітніх процесів проникнення англізмів та американізмів у слов'янські мови, подаючи у своїх працях чималі списки слів, що найчастіше вживаються в сучасному мовленні. Тривають дискусії про негативні наслідки надмірного вживання англізмів у сучасній суспільній комунікації.

Проте варто звернути увагу й на історичні аспекти засвоєння англізмів в українській мові та традиції української лексикографії в описі цієї групи запозичень.

За нашими спостереженнями, у *Сл. 1910* подано близько 170 лексичних англізмів, що належать до таких тематичних груп: 1) назви осіб; 2) суспільно-політична термінологія, 3) економічна та фінансова термінологія; 4) технічні терміни; 5) назви мір, ваги, грошових одиниць; 6) назви предметів побуту; 7) назви страв та напоїв; 8) назви ігор, розваг та інших понять, пов'язаних з формами дозвілля; 9) назви тварин; 10) назви абстрактних понять та ін. (напр., **воббат** «звіря з родини торбунів»; **гроз** «напиток з горячої води, руму і цукру»; **джін** «горівка з ялівця, анижу, цинамону, цукру і води»; **[d]жокей** «послугач до коней; клерк, писар»; **комфорт** «гарне і коштовне уряджене дому або життя»; **краб** «морський рак»; **лявн-тенніс** «[lawn-tennis] забава в пилку»; **равт** «велика вечірна забава, переважно без танців»; **сендвіч** [sandwich] «хліб з маслом, сиром і всіляким м'ясом; канапка»; **смокінг**, *англ.* «короткий мужеський сурдут з великими вилогами з переду»; **сноб** «чоловік, що вдає пана, зарозумілець» тощо). Переважна більшість англізмів, поданих у *Сл. 1910*, фіксується й у *Сл. 1932* (докладніше про це див. у [8]).

Під заголовком «Чужі слова і звороти, що пишуться у нас латинськими буквами» у *Сл. 1910* подані нетранслітеровані слова, сталі словосполучення, фразеологічні звороти, в тому числі – з англійської мови; до більшості з них наведена транскрипція (напр., **great attraction** «[грат атрекшен] головна принада»; **training** «[трєнінг] вправи для набутя зручності»). Важливо відзначити, що такого підходу дотримувалися укладачі й наступних словників іншомовних слів. Наші спостереження (унаочнені в нижче поданій *Таблиці*) дають підстави стверджувати, що українські лексикографи, які працювали в АН УРСР, використовували (не афішуючи цього) досвід попередніх словників, виданих як в Україні, так і в діаспорі. У такий спосіб вони зберігали ці надбання, хоч і змушені були вносити, з огляду на тодішні обставини, незначні зміни в написання та тлумачення англізмів.

Таблиця.

**Нетранслітеровані слова і звороти англійської мови
в українських словниках слів іншомовного походження**

Словники чужих / чужомовних слів, видані в першій половині ХХ ст.		«Словник іншомовних слів» за ред. чл.кор. АН УРСР О. С. Мельничука (Київ)	
1910 (Чернівці)	1932 (Харків; 2-е вид. 1955 – Нью Йорк)	1974 (1-е вид.)	1985 (2-е вид.)
	All right (ол райт) – усе гаразд!	ALL RIGHT! (ол райт) – усе гаразд!	
Бéбі «дитинка»	Baby, bebe , див. – бебі; Бебі – 1) дитина, немовля; 2) лялька	ВАВУ (бейбі) – немовля, мала дитина; лялька	ВАВУ англ. (бейбі) – не- мовля, мала дитина
Дáндис «через <i>поль.</i> паничик, джигун»	Дендий, денді – гожа, чепурна люди- на; дженджик	ДЕНДІ (англ. dandy) – елегант- но одягнений чоловік, франт, чепурун	DANDY (дeн- ді) – світсь- кий джигун; чепурун
goddam «[год- дем] побий мене, Боже!»	goddam (годдем) – побий мене Бог (прокляття)		
	Goode-bye (гуд бай) – щасливо! (на прощання)	GOOD BYE! (гуд бай) – щасливо! (На прощання)	
hands off! «[гендс- оф] проч з руками, не тикай!»		HANDS OFF! (хендс офф) – руки геть!	
high-life «[гай- ляйф] жите в висших суспільних верствах; велико- панський світ»	high-life (гай ляйф) – вищі кола, аристо- кратія	HIGH LIFE (хай ляйф) – букв. «високе життя»; вищий світ, вели- косвітське товариство	
last not least «[ляст нот ліст] останій, але не найгірший»	Last, but not least (ляст бет нот ліст) – останній, але не гірший	LAST, NOT LEAST (ляст, нот ліст – 1974; ласт, нот ліст – 1985) – останній щодо черговості, але не менш важливий	

Self [сельф] сам s.-help самопоміч	Self-determination (селф дітермінейшен) – самовизначення народів;		
s.-gouvernement самоуправа	Self-government (селф говернмент) – самоврядування		
Self made man «[сельф мед мен] чоловік, що добив ся значіння і маєтку власними силами»	Self-made man (селф мейд мен) – людина, що сама собі втвору- вала в житті дорогу, сама вибилася в люди	SELF MADE MAN (селф мейд мен) – букв. «людина, що зробила саму себе»; людина, що проклала собі шлях у життя (1974); «людина, що зробила саму себе»; людина, що проклала собі шлях у життя, сама вивела себе в люди (1985)	
shocking «[шокінг] неприлична річ»	shocking (шокінг) – скандал! обурливо!	SHOCKING (шокінг) – непристой- но, брутально	
	Standard of life (стендерд ов ляйф) – рівень життєвих потреб певної групи осіб або класи та її забезпеченість		STANDARD OF LIFE (стан- дад ов ляйф) життєвий рівень
times is money «[таймс іс муні] час то гроші»	Time is money (тайм із мані) – час то гроші		
to be or not to be «[ту бі ор но ту бі] бути або не бути [оклик Гамлета]»	To be or not to be (ту бі ор нот ту бі) – «бути або не бути» – початок славного монолога Гамлета з відомої Шекспірової трагедії		
trade-mark «[трэд- марк] охоронний знак, марка»	Trade mark (трейд марк) фабричний знак		

Традиція подавати нетранслітеровані слова та фразеологізми англійської мови знайшла своє продовження в тому, що в кожному з наступних словників з'являлися нові одиниці такого списку. Так, тільки в *Сл. 1932* подані, зокрема, такі нетранслітеровані англіз-

ми: ASSOCIATED PRESS (асош'ейтед прес) ««об'єднана преса» – приватне телеграфне агентство в ПАСШ»; DRAWING-ROOM (дроїнг рум) «вітальня в Англії»; FIVE O'CLOCK TEA (файв о'clock ті) «чай по обіді»; UNCLE SAM (анкл сем) «дядя САМ – жартівлива назва північних американців»; RULE, BRITANNIA (рул Бріт'оньє) ««пануй, Британіє», слова англійського національного гімну»; THAT IS THE QUESTION (дзет із дзе квещен) «ось у чому річ»; THE ALLMIGHTY DOLLAR (дзі олмайті доляр) «всемогутній доляр; вираз, запроваджений від повістяра Вашингтона Ірвінга на означення сили грошей»; THE RIGHT MAN IN THE RIGHT PLACE (дзе райт мен ін дзе райт плейс) «належна людина на належному місці»

Тільки у *Сл. 1974/1985* цей список містить такі звороти: A LIE HAS NO LEGS (е лай хез ноу легз) «брехня не має ніг; брехнею далеко не зайдеш»; FAIR PLAY (фейр плей) «букв. «чесна, правильна гра»; справедливі умови у будь-якій справі»; FRIENDS ARE THIEVES OF TIME (френдз ар тівз ов тайм) «друзі – розкрадачі часу»; HAPPY END (хеппі енд) «щасливий кінець (в художньому літературному творі або кінофільмі)»; HE WHO PAYS THE PIPER CALLS THE TUNE (хі ху пейс зе пайпер колз те т'юн) «хто сплачує сопілкарєві, той і замовляє мелодію»; MUCH ADO ABOUT NOTHING (мач едú ебáут нáсінг) «багато галасу даремно». І навіть у новій редакції *Сл. 1974/1985* додали ще такий фразеологізм: KNOWLEDGE IS POWER (нолідж із пáує) «знання – сила (вираз Ф. Бекона, 1561–1626)».

Кількісні параметри групи лексичних англїзмів, зафіксованих у словниках різних періодів, свідчать про поступове зростання питомої ваги англїзмів. Так, *Сл. 1910* подає близько 170 одиниць (що становить близько 1,4 % від загального складу поданих запозичень); *Сл. 1932* – загалом 528 (що становить 2,1 %); 472 одиниці – в основній частині реєстру та 56 одиниць – у частині «Доповнення», доданий у 2-му виданні 1955 р.); *Сл. 1974* містить 918 слів (3,83 %).

Зіставлення реєстрів *Сл. 1932* і *Сл. 1974* показало наявність близько 300 спільних слів цієї групи (що становить 52,5% від слів, поданих у *Сл. 1932*), хоч між цими словниками є незначні розбіжності щодо вказівок на мову-джерело запозичення (напр., *айсберг*,

нім. «льодова гора; пливучі величезні льодові гори в полярних морях» (1932) і *айсберг* (англ. iceberg, букв. – льодова гора) «велика плаваюча брила льоду, що відкололася від льодовика і сповзла в океан, море або озеро» (1974); *репортер*, англ. «співробітник газети, особа, що подає до часопису відомості, інформації про різні події, що сталися за день» (1932) і *репортер* (франц. reporter) «літературний співробітник, який збирає і подає інформацію про різні події для преси» (1974) тощо.

У наш час усі названі та інші словники слів іншомовного походження в українській мові можуть становити самостійну джерельну базу для зіставних досліджень щодо кількості, графічної адаптації, тематичного репертуару та семантичних дефініцій не тільки англїзмів, а й інших груп запозиченої лексики.

Література:

1. Горещкий П. Історія української лексикографії. Київ: Вид-во Акад. наук УРСР. 1963. 243 с.
2. Муромцева О. Г. Англїцизм, англїзм. *Українська мова: Енциклопедія*. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 26.
3. Пиптенко З. Словник чужих слів, що вживаються в українській мові. Вид-во: Поступ. Київ. 1918. 255 с.
4. Словар чужих слів: 12000 слів чужого походження в українській мові / Зібр. З. Кузеля, М. Чайковський; Ред. З. Кузеля. Чернівці, 1910. 368 с.
5. Словник іншомовних слів / Під редакцією І. В. Льохіна і проф. В. М. Петрова; / Переклад з російського 3-го виправл. і доповн. видання. Київ: Державне вид-во політ. літератури УРСР. 1951. 757 с.
6. Словник іншомовних слів. Передмова за ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР. 1974. 776 с.
7. Словник чужомовних слів / Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохименко М. (Репринт з 2-го вид. 1955 р.). Київ: Музей Івана Гончара, видавнича фірма «Родовід», 1996. 532 с.
8. Ткач Л. О., Прокопова А. Ю., Марко І. В. До історії опрацювання англїзмів в українській лексикографії (за матеріалами «Словаря чужих слів» З. Кузеля й М. Чайковського, Чернівці, 1910). *Лінгвістика : зб. наук. праць* / Голов. ред. К. Д. Глуховцева. Старобільськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. № 1 (36). С. 42–68.

e-mail: lo.tkach@gmail.com
tetiana_chyshevskaya@ukr.net

УДК 821.161.2Котляревський:811.161.2'374«18/19»

Ткач Людмила Олександрівна,
доктор філологічних наук, професор

Чижевська Тетяна Василівна,
студентка III курсу,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ТВОРИ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Пам'ятки українського словникарства першої половини XIX ст. – передусім російсько-українські словники П. Білецького-Носенка, М. Закревського – засвідчують нерозривний зв'язок лексикографії цього періоду з творами І. Котляревського.

Порівняно невеликий українсько-російський глосарій (близько 1000 слів), що його Й. Каменецький склав до перших трьох частин «Енеїди», має ознаки, характерні для контрастивного словника з елементами лінгвокраїнознавчого, етимологічного словників. Ця праця активізувала мовну свідомість ентузіастів словникової справи – О. Павловського, І. Войцеховича та ін. – і фактично послужила каталізатором того справді великого культурного руху, що в умовах бездержавності українського народу піднісся до створення фундаментальних лексикографічних праць – перекладних словників Є. Желєхівського і С. Недільського (1886), М. Уманця (Комарова) і А. Спілки (1893–1898), Б. Грінченка (1907–1909).

Ключові слова: Іван Котляревський, лексикон «Енеїди» І. Котляревського, українська лексикографія XIX ст., Іван Войцехович, Павло Білецький-Носенко, Микола Закревський.

Liudmyla Tkach,
Doctor of Philology, Professor;

Tetyana Chyzhevskaya,
3rd year student
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

WORKS OF IVAN KOTLYAREVSKY AND UKRAINIAN LEXICOGRAPHY OF THE XIX – EARLY XX CENTURIES

Sources of Ukrainian vocabulary of the first half of the XIX century – first of all, the Russian-Ukrainian dictionaries by P. Biletsky-Nosenko, M. Zakrevsky – confirm the inseparable connection of the lexicography of this period with the works of I. Kotlyarevsky. The relatively small Ukrainian-Russian glossary (about 1,000 words), compiled by J. Kamenetsky for «Eneida», has features characteristic for a contrasting dictionary with the elements of ethnolinguistic and etymological dictionaries. This work intensified the language consciousness of dictionary enthusiasts – O. Pavlovsky, I. Vojtechovych and others – and in fact served as a catalyst for the truly great cultural movement that, in the conditions of statelessness of the Ukrainian people, rose to the creation of fundamental lexicographical works – translated dictionaries by E. Zhelekhivsky and S. Nedilsky (1886), M. Umanets (Komarov) and A. Spilka (1893–1898), B. Hrinchenko (1907–1909).

Key words: Ivan Kotlyarevsky, lexicon from I. Kotlyarevsky's «Eneida», Ukrainian lexicography of the XIX century, Ivan Vojtechovych, Pavlo Biletsky-Nosenko, Mykola Zakrevsky.

Від часу появи перших трьох частин перелицьованої «Енеїди» І. П. Котляревського в 1798 р. минуло понад 200 років. Повне видання поеми, для якого автор відредагував перші чотири частини та додав п'яту й шосту, побачило світ уже по смерті письменника (О. Волохінов, якому І. Котляревський продав авторські права на свій твір, видав його в Харкові в 1842 р.). Це – чималий період, за який відбулося становлення нової української літературної мови та її розвиток до рівня стилістично досконалої, соціально повнофункційної мови, з багатющим виявом стилів і жанрів художнього письменства. Та попри це постать І. Котляревського та його творча спадщина не віддаляється від нас, а навпаки – прочитується по-новому, розкривається новими гранями. До перекладів «Енеї-

ди» І. П. Котляревського російською, чеською, польською, білоруською, болгарською, які з'явилися в другій половині ХХ ст., додалися переклади німецькою, англійською, грузинською мовами, нові переклади польською, що побачили світ від початку ХХІ ст. До новітніх аспектів дослідження творчості І. Котляревського вдаються і представники наукової молоді (див. працю Галини Урбанович з галузі перекладознавства [10]), і визнані авторитетні літературознавці (див. монографію Євгена Нахліка [9]).

Що ж до мовознавчих зацікавлень, то й у цій галузі спостерігаємо тривалу традицію вивчення мовних джерел «Енеїди» (праці Юрія Шевельова, Костя Кисілевського, Лариси Масенко та ін.).

Ю. Шевельов, чия розвідка про мову творів І. Котляревського, була першою працею концептуального характеру, відзначив, що «з творчістю Котляревського вперше в друковану літературу і літературну мову входять народність, фольклор, причому входять міцно, входять назавжди, – подія колосальної ваги і масштабу» [11, с. 7]. В уживанні лексики конкретного змісту, зокрема – побутової, «для Котляревського основне – не живописання предметів, а називання їх, перелік самих слів, ефект, справлюваний не так речами, як словами, <...> основне для нього – грудки слів, списки їх, аромат самої мови. І через це він не спинається здебільшого на одному якомусь слові, не супроводжує його кольоровими або якимись іншими епітетами, не затримується на ньому, а громадить слово за словом, назву за назвою, впливаючи на читача самим накопиченням, самими розміром цих списків» [11, с. 30]. Щодо багатства синоніміки «Енеїди» Ю. Шевельов висловив таку ідею: «А що, якби зібрати з усього твору синоніми до таких понять, як *їсти*, *бити*, *вмерти*, *убити*, *іти* тощо? Це був би цілий словник. Демонстрування багатства, різноманітності і різнобарвності синоніміки селянської лексики становить дуже важливий елемент всієї стилістичної системи «Енеїди» і зокрема її гумору [11, с. 21].

За нашими спостереженнями, у «Словнику синонімів української мови» [1], що його уклав Андрій Багмет (1887 – 1966), український фольклорист, письменник, лексикограф, педагог, загалом міститься близько 400 цитувань творів І. Котляревського. Зокрема, у гнізді синонімів до стрижневого дієслова **бити** такі цита-

ти-ілюстрації подані при словах *гатити*, *кулачити*, *локишити*, *полосити*, *пороти*, *потрошити*, *тасувати*, *товкти*, *тріснути чим*, *хвись[нути]*; при описових зворотах *вліпити макогона*, *дати ки-селя*, *дати ляща*, *спекти ляща*, *дати перечосу*, *дати прочухана*, *дати хльосту*, *дати перцю і маку*, *дати субітки*, *дати табаки*, *мечем*, *докласти воза*, *завдати прасу*, *ребра полічити*, *супонити* тощо.

Свого часу К. Кисілевський подав спробу системного переліку засобів, якими послуговується Котляревський як класик і оригінальний творець українського бурлеску: «Котляревський вибрав для своєї мети із живої мови свого часу, тобто з мови Полтавщини, з мови села, вулиці, коршми, передмістя, бурсацького і шкільного жаргону, з латино-українських макаронізмів – такі слова і фрази, що вважали саме тоді за найбільш досадні експресії, за найкращі спонуки до сміху і глуму,.. <...> Тільки українське народне словництво, тільки український гумор міг дати Котляревському потрібну різноманітність синонімічних і омонімічних відтінків та символічних тонкощів» [6, с. 101; уперше праця К. Кисілевського оприлюднена як доповідь на конференції Мовознавчої групи Української Вільної Академії Наук у вересні 1946 р. в м. Байроті (Німеччина)].

У статті Л. Масенко про І. П. Котляревського в енциклопедії «Українська мова» подана загальна характеристика мови «Енеїди»: у творі налічується близько 7 000 слів; найширше представлена етнографічно-побутова лексика: назви одягу, їжі, житла, хатнього інтер'єру сільськогосподарських знарядь, народних ігор, назви спорідненості і свояцтва тощо; багата синоніміка (напр., **їти – ходити**): *волочитися*, *почухрати*, *попхатися*, *причвалати*, *побрести*, *лізти*, *уплітати*, *прискочити*, *влизнути*, *швендювати*, *мандрувати*, *приплентатися*, *чкурнути*, *покотити*, *пертися*, *скитатися*, *сунутися*, *пороснути*, *копирснути* та ін.); широко представлена народна фразеологія; мова поеми цілком орієнтована на усне мовлення; народнорозмовна стихія виявляється також у певних словотворчих особливостях власних назв (*Еней-ечк-о*, *Анхиз-енк-о*, *Лавися*) тощо [8, с. 277–278].

У дотеперішніх працях про мову творів І. Котляревського лише побіжно згаданий українсько-російський глосарій, поданий у перших виданнях «Енеїди» [12]. Він містив 972 слова, до яких у 3-ому виданні «Енеїди» 1809 р. додали ще 153 нових слова. У цьому словнику зібрано переважно «сутоукраїнські слова, термінологічні вислови з обсягу української культури й чимало чужих слів, уживаних у XVIII ст. на Україні (*худеля, балка, ковтки, ланці, злидні, варенуха, свита, ринка, колиска, вітряк, дармоїд, зовиця, каплиця, деркач, товкач, рада, знахор, цебер, цвинтар, гринджоли, гудзики, дзвониця, малахай, гаріль, тімаха, цера, гаркуша* і т. д.)» [7, с. 222; уперше праця опублікована 1947 р. в тижневику «Час» (м. Фюрт, Німеччина)].

У працях з історії української лексикографії цей словник-глосарій має загалом позитивну оцінку: «невеликий, але цінний своїм змістом; він сповняв на протязі 20-ти років і ще й пізніше велике культурне завдання, аж доки не появились подібні словнички Павловського, Цертелєва, Войцеховича» [7, с. 222]; «невеликий розміром і складений в основному до тексту «Енеїди», словник Котляревського цінний не тільки як перший українсько-російський словник з реєстром лексики нової української літературної мови: він став зразком для складання аналогічних словників при різних виданнях перших десятиріч XIX ст., а також дав матеріал для наукових досліджень з лексики східнослов'янських мов» [4, с. 43].

Щоправда, і З. Кузеля, і П. Горецький вважали, що укладачем цього списку слів був сам І. Котляревський, проте вже достеменно відомо, що насправді ним був Йосип Каменецький (1750 – 1823), український та російський медик, автор правопису, коректури та словника до перших двох видань «Енеїди» (1798, 1808), помічник Максима Парпури (видавця).

Фрагмент сторінки

«Собрания Малороссійскихъ словъ содержащихся въ Энеидѣ,..» (видання 1798 р.)

Цінність словника-глосарію до «Енеїди» (далі – *Словник*) полягає, на нашу думку, не тільки в самому переліку слів та значень, а в тому, що за цим переліком можна побачити принцип добору слів і форм, характерний для сучасних контрастивних словників: адже поданий у глосарії лексичний матеріал відображає характерні риси української мови, як-от:

1) фонетичні, фонетико-словотвірні особливості спільної лексики української та російської мов, напр.:

Загальні назви		Власні назви – народні форми особових імен	
Укр.	Рос.	Укр.	Рос.
Бджолы	<i>пчелы</i>	Гапка	Агафія
Бигъ	<i>Богъ</i>	Грицько	Григорій
Вже	<i>уже</i>	Олешко	Алексій
Вивци	<i>овцы</i>	Омелько	Емельянь
Видъ	<i>отъ</i>	Опанась	Афанасій
Винъ	<i>онъ</i>	Остап	Евстафій
Димъ	<i>домъ</i>	Стеха	Стефанида
Жовтый	<i>желтый</i>	Терешко	Терентій
Нижъ	<i>ножь</i>	Фесько	Феодосій
Ридъ	<i>родъ</i>	Харько	Захарій
Рій	<i>рой</i>	Юрко	Егорь
Спидъ	<i>изъ-подъ, сподъ</i>	Яцько	Яковь
Товкать	<i>толкать</i>		
Шавля	<i>шалфей</i>		

2) значну частину пояснюваних слів, до яких поданий лексичний еквівалент російської мови, становлять іменники на позначення конкретних предметів, порівняно менше – якісних прикметників, дієслів, службових слів, напр.:

Укр.	Рос.	Укр.	Рос.
Агрुсть	крыжовникЪ	Журба	печаль
Бариться	медлѣть	Журиться	печалиться
Бридикій	отвратительный	Засмальціованний	запачканный
Вапна	известка	Застромить	заткнуть
Высѣвки	отруби	Колыска	люлька
Гарбузь	тыква	Лижко	кровать
Гарний	пригожий, хороший	Мандрики	сырныя лепешки
Гилька	вѣтка	Оболонка	оконничное стекло
Глекъ	кувшинъ	Родзинки	изюмъ
Глива	баргамотъ	Палывода	проидоха
Глузовать	издѣваться	Панчохи	чулки
Годи	полно, довольно	Полунция	клубника
Гудзики	пуговицы	Праціовитый	трудолюбивый
Дбать	радѣть, приобретать	Пыка	роза
Драбина	лѣстница	Ставь	прудь
Дрибный	мѣлкій	Стеля	потолокъ
Дуже	очень	Схаменуться	опомниться
Дѣжа	квашня	Утѣкать	бѣжать
Дѣжка	кадушка	Хиба	развѣ
Жарты	шутки	Хилить	гнуть
Женихаться	амуриться	Хустка	платокъ
Журавлина	клюква		

Варто зазначити також, що переважна більшість слів, пояснених у *Словнику*, належить до частотної побутової лексики, що активно вживається в українській мові й дотепер.

В описовому перекладі назв реалій та в розкритті фразеологічних значень *Словник* має ознаки лінгвокраїнознавчого (етнолінгвістичного) словника, напр.:

Укр.	Рос.
Багно	лужа топкая
Баня	куполь, глава на церквѣ
Будинки	зданіе, господскій домъ
Бунчужный	блюститель бунчуга бывшихъ Малороссійскихъ Гетмановъ, знаменосецъ
Выступци	туфли
<i>попросить на выступци</i>	показать кому дверь
Вѣтрякъ	вѣтреная мельница
Гайдукъ	танцовать гайдука, танцовать въ присядку
Гапликъ	крючекъ у платья
Гаптовать	вышивать золотомъ или шелками
Глевтякъ	мякишь невыпеченнаго хлѣба
Голодрабець	оборвавшийся до нага
Голупуціокъ	неоперившаяся птичка
Дзигармистеръ	часовой мастеръ
Дзигари	часы
Дукать	большая медаль, которую на шеяхъ носятъ Малороссійанки
Кажанъ	летучая мышь
Кваниться	польститься
<i>я не поквалюсь на тебе</i>	я не посмотрю на тебя
Клекотать	шипѣть во время кипѣнья
Кухликъ	простая глиняная кружка
Лижникъ	шерстяное покрывало
Мандрики	сырныя лепешки
Мшаникъ	мѣсто гдѣ пчелы содержатъ зимою
Никчемный	ни къ чему годный
Оболонка	оконничное стекло
Пантровать	прилѣжно за чѣмъ смотрѣть
Пилновать	Радѣть, прилѣжно за чѣмъ смотрѣть
Свинка	играть въ свинки – играть въ городки
Свита	кафтанъ сермяжнаго сукна
Стрѣха	навѣсъ у кровли
Сушки	сухіе крендели
Товарь	кромѣ обыкновеннаго значить рогатий скотъ
Цьковать	травить собаками
Шляхъ	проѣзжая дорога
Чубить	за волосы драть
Шкварчать	говорится про сало, когда изъ него вытопливаютъ жиръ

Виразною рисою *Словника* є додаткова інформація про запозичену лексику, що майже в усіх випадках збігається з сучасними версіями іншомовного походження слів (як це подає академічний «Етимологічний словник української мови»), напр.:

Укр.	Рос.
Броварня	Нѣм. сл. Brauerey , пивоварня
Ганки	Нѣм. сл. Gänge , галерея, крыльцо, перила
Дяковать	Нѣмецкое слово, Danken , благодарить
Крамь	Нѣмецкое слово мѣлочные товары
Крейда	Нѣмецкое слово Kreude мѣль
Лантухъ	Нѣмецкое слово Landtuch , большіе куски толстого холста, употребляемаго въ деревенскомъ быту, наипаче для перевозки ржи, овса и пр.
Лихтарь	Нѣмецкое слово Leichter , подсвѣчникъ
Мусиньдзіовый	Нѣмецкое слово messingener , зеленой мѣди
Мусить	Нѣмецкое слово müssen долженствовать
Пляць	Нѣмецкое слово Platz , пустое мѣсто гдѣ прежде было жилище
Окуляры	Латинское слово, очки
Олія	Латинское слово, oleum , масло
Римарь	старое Нѣмецкое слово Riemer , сѣдѣльникъ
Смаць	Нѣмецкое слово Geschmack , вкусъ
Смалець	Нѣмецкое слово Schmalz , топленый жиръ
Турбовать	Латинское слово turbare , беспокоить
Хутро	Нѣмецкое слово Futher подбой, подкладка
Шановаться	Нѣмецкое слово Sich schonen , беречь себя, чтиться
Швендать	Нѣмецкое слово Sich wenden , обратиться куды, поплестись
Швидко	Нѣмецкое слово Geschwind , скоро
Шпетить	Нѣмецкое слово, Spotten , издѣваться
Шпуе [шпувати]	Нѣмецкое слово Speyen , плевать; говорится <i>море шпуе</i> море волнуєть
Шрамь	Нѣмецкое слово, Schraam , знакъ послѣ ранъ

Словник до «Енеїди», що мав елементи й етимологічного словника і показав, що складом запозичених слів українська мова відрізняється від російської, активізував зацікавлення контрастивною лексикою. З передмови Івана Войцеховича до його «Собрания словъ малороссійскаго нарѣчія» [3] стає зрозуміло, що укладач мав намір такий список слів (за зразком *Словника* до «Енеїди») допов-

нити. У *Словнику Войцеховича* чимало слів, що вжиті в «Енеїді» (хоч спеціальних покликань на цей твір чи на інші літературні джерела І. Войцехович не подає), напр.: іменники: *блясы точить* – *пустое говоритъ*; *барыло* – *боченокъ* (Varil. – Французское слово); *броварня* – *пивоварня* (слово Нѣмецкое); *ваганъ* – *деревянное блюдо*; *варенуха* – *простое вино, сваренное съ разными сухими плодами*; *граматка* – *букварь*; *грѣнка* – *ломоть хлѣба, засушенный въ печи* (отъ глагола: грѣть); *зверцадло* – *зеркало*; *дуля* – *большая груша*; *кавьяръ* – *соленая икра*; *каламаръ* – *чернилица* (слово Латин.); *кармазинъ* – *тонкое красное сукно*; *кварта* – *мѣра, штофъ, или крушка*; *кишеня* – *карманъ* (отъ Татарскаго слова *Киче*); *кошь* – *лагерь, станъ* (слово Татарское); *кунтышь* – *верхнее женское платье* (отъ Турецкаго слова; *контошь* – *епанча*); *лыхтаръ* – *подсвѣшникъ, шандалъ* (отъ Нѣм. слова *leichter*); *люлька* – *курительная трубка*; *моторный* – *проворный*; *муръ* – *каменная стѣна*; *рада* – *совѣтъ*; *ралець* – *подарокъ въ знакъ поздравленія*; *смаць* – *вкусъ* (слово Нѣмецкое); *шляхъ* – *большая дорога*; *шугалья* – *большая лодка*; *юрда* – *кушанье изъ избоинъ коноплянаго стѣмени*; *яловець* – *можжевельникъ*; *яндолы* – *большая глиняная миска*; дієслова: *гельмовать* – *привязывать къ повозкѣ колесо такъ, что бы оно не могло вертѣться въ то время, когда надобно съгъзжать съ горы*; *жартовать* – *шутить, играть*; *коштовать* – *отвѣдывать* (Нѣмецкое слово); *муровать* – *щекотурить; строить каменное зданіе*; *цвичить* – *школить, полировать*; *шановать* – *беречь*; *шмаровать* – *тереть; шукать* – *искать*.

Можна припускати, що словник-госларій до «Енеїди» спонукав і Павла Білецького-Носенка взятися до перекладної лексикографії, проте зробив він це значно ґрунтовніше, з виробленням власної теоретичної концепції до укладання українсько-російського словника. Втім, у формуванні реєстру свого словника П. Білецький-Носенко (далі – *Сл. Б.-Н.*) міг узяти за основу список слів до «Енеїди», значно (в разі) розширивши його завдяки введенню спільнокореневих слів, синонімів, варіантів слова. Так, напр., слово *жовтий* «обростає» такими словами:

Жовтвіло «Желтая краска. Растворъ крашенія пряжи въ желтый цвѣтъ».

Жовтізна «желтый цвѣтъ на тѣлѣ. Разлитіе желчи»;

Жовтити «1) красить въ желтой цвѣтъ; 2) как сред[ній] глаголь: «жовтію» желтѣю, «жовкну» тоже желтѣю, блекну. См. **Половити**»;

Жовто (нар.) «Желто. Произведено от *золото*, съ перемѣной остраго з на дебелое ж. «Пожовкло» (г. безл.) пожелтѣло. См. **Половило**»;

Жовтобрюхъ «Полозь. См. **Полизъ**. Большая степная неядовитая змѣя съ желтымъ брюхомъ»;

Жовтбрюшка «Овсянка, птица»;

Жовтокъ «Желтокъ яичный»;

Жовтякъ «Огурецъ перезрѣлый. См. **Гирокъ**. **Огурокъ**. Такъ называютъ также слабыхъ людей обоого пола, имѣющихъ желтизну в лицѣ» [2, с. 138 – 139].

Назви осіб за професією, ремеслом виступають у гніздах такого типу:

Дзигармистръ (и. с. м. р.) «Часовой мастеръ; часовщикъ. По-польски тоже»;

Дзигармістерство (и. с. ср. р.) «Ремесло, искусство (!) часовыхъ дѣлъ»;

Дзигармистерчѣкъ (и. с. м. р.) «Ученикъ часовщика»;

Дзигармистрѣнко (и. с. м. р.) «Сынъ часовщика»;

Дзигармистрівна (и. с. ж. р.) «Дочь часовщика»;

Дзигармистрѣва (и. с. ж. р.) «Жена часовщика»;

Дзигармистрѣвати (г. д.) «Заниматься часовымъ дѣломъ; исправленіемъ часовъ» [2, с. 115];

Кравецъ (и. с. м. р.) «Портной. **Кравчик** (уменьш.). **Кравчѣк** ученик портнаго»;

Кравецкій (и. пр.) «Принадлежащій портному»;

Кравецтво (и. с. ср. р.) «Портняжество. Собраніе портныхъ»;

Кравцевати (г. ср.) «Заниматься портняжеством»;

Кравцівна (и. с. ж. р.) «Дочь порнаго»;

Кравчѣнко (и. с. м. р.) «Сынъ портнаго»;

Кравчѣна (и. с. м. р.) «Бѣдной портной, неискусный въ своѣмъ ремеслѣ»

Кравчѣха (и. с. ж. р.) «Портниха. Жена портнаго. **Кравчѣшка** (уменьш.)» [2, с. 195].

До формування змісту словникової статті П. Білецький-Носенко застосовує науковий підхід: слово описане за фонетичними й граматичними ознаками, лексичним значенням, словотвірними, синонімічними та фразеологічними зв'язками; додається й позамовна інформація (на підставі того знання української мови та лінгвістичної компетенції, що їх мав укладач словника).

Інформація культурного змісту подана, напр., щодо слів *гарбуз*, *плахта*. Значення слова *гарбуз*, що у *Словнику* до «Енеїди» перекладається одним словом російської мови – *тыква*, *Сл. Б.-Н.* розкриває в таких словникових статтях:

Гарбузѣвый, -ая, -ее (и. пр.) «Тыквяный, тыковный»;

Гарбузь (и. с. м. р.) «Тыква (*Cucurbita pepo*). По-татарски: кгарбузь. «Дати гарбуза». Отказать жениху. «Зъивъ гарбуза». Получилъ отказъ отъ невѣсты» [2, с. 99].

Слово *плахта* – «родъ юпки, которую носятъ поселянки» (за *Словником* до «Енеїди») – у *Сл. Б.-Н.* набуває енциклопедичного пояснення (як назва етнографічної реалії); важливим компонентом словникової статті є паремійний текст:

Плахта (и. с. ж. р.) «Понява. Кусокъ шерстяной грубой ткани, изъ толстой пестрой шелковой матеріи, всегда крупно- и яркоклетчатой, вдвое сложенной, которую малороссіянки носятъ вмѣсто сподницы. Поговорка: «Хто се зробивъ? – Невѣстка. – Дакъ нема невѣстки у хати. – А се жъ невѣстчина плахта». У свекрови невѣстка всегда виновата. На бѣднаго Макара и шишки летятъ. **Плахтѣна** (униз.) Старая, изношенная плахта» [2, с. 283].

Інформацію історичного змісту П. Білецький-Носенко подає при слові *ланци* (у *Словнику* до «Енеїди» *ланци* – «бранное слово»), а також при слові *кравчина* «повстання під проводом С. Наливайка», що виступає як слово-омонім у словотвірному гнізді

іменника **кравець**. Важливо відзначити, що «Етимологічний словник української мови» (ЕСУМ) у поясненні значення та походження цих слів так чи інакше спирається на відомості *Сл. Б.-Н.*, хоч спеціального коментаря щодо цього джерела – не подає, порівн.:

Словник Білецького-Носенка	ЕСУМ
Кравчіна (и. с. собир. ж. р.) «Произведено отъ <i>кравецъ</i> и худой, плохой портной. Такъ поляки называли возстаніе козаковъ подъ предводительствомъ гетмана Наливайка, потому что будто до избранія своего на гетманство занимался портняжествомъ (кравецствомъ). «У Кравчину» во время гетмана Наливайки» [2, с. 195]	[кравчина] (назва запорізького війська за часів гетьманування С. Наливайка); – очевидно, результат переносного застосування форми <i>[кравчина]</i> (зб.) «кравецький цех; кравці», похідної від <i>кравець</i> , у зв'язку з тим, що, за усними переказами, С. Наливайко був кравцем або сином кравця;.. за даними історичних джерел, С. Наливайко походив з сім'ї ремісника-кушніра [ЕСУМ, 3, с. 72]
Ланци (и. с. мн. ч.) «Начало: <i>ланецъ</i> (м. р.), правильнѣ <i>ландцы</i> , отъ нѣмецкаго слова Lands. Такъ называли солдатъ бывшей ландмилиціи при императрицѣ Елисаветѣ. Отъ своевольства этихъ солдатъ названіе <i>ланецъ</i> вошло въ число укоротительныхъ какъ озорникъ, наглець. «Ледачій ланцю!» Негодній наглець! «Изъ ланця устряв у москали; помоскалився». Изъ ландмилицкой пѣхоты поступилъ въ солдаты. См. Пикниерьъ » [2, с. 205]	Ланець «обідранець, старець» [<i>ланець</i>] «баламут, нахаба», <i>ланці</i> «старі поношені речі, ганчір'я», ст. <i>ланци</i> (< <i>ландци</i>) «солдати ландміліції (XVIII ст.)»; – відоме тільки в українській мові утворення, яке виникло з першої частини складного слова р. іст. <i>ландмилиция</i> (так іменувалася частина війська за царювання Єлизавети), що зводиться до нім. Land «земля, країна»; через лінивість і свавілля солдат ландміліції назва <i>ланець</i> набула негативного змісту [ЕСУМ, 3, с. 190 – 191]

Зразок структури й змісту словникової статті, що його запропонував П. Білецький-Носенко, згодом багато в чому прислужилася Б. Грінченкові в його праці над упорядкуванням і редагуванням фундаментального 4-томного «Словаря української мови» (Київ, 1907–1909). Що ж до перекладної лексикографії середини XIX ст., то у зв'язку з іменем І. Котляревського необхідно згадати важливу пам'ятку цього періоду – українсько-російський словник Миколи Закревського (1805 – 1871), що вийшов друком у Москві 1861 р. під назвою, «Словарь малороссійскихъ ідиомовъ» [5].

Для укладання цього словника використана значна, чи не вичерпна на той час джерельна база (лексикографічні та інші пам'ятки XVII – XVIII ст., твори українських письменників першої половини XIX ст., фольклорні тексти). Лексика і фразеологія з творів І. Котляревського подана із сумлінним цитуванням, з доречними коментарями самого лексикографа. М. Закревський зауважує, що і в «Енеїді», і в «Наталці Полтавці» «є слабкі місця, та вони зникають у порівнянні з цілістю; посередність ніколи б не мала такого могутнього впливу й чару, який мають на читача твори Івана Петровича Котляревського» [5, с. 620]. М. Закревський вважав свій словник посильним внеском до загальної скарбниці народної освіти й сподівався, що для майбутніх лексикографів він послужить матеріалом і посібником. Завершив свою працю таким побажанням: «*Помагай, Боже! – До готової колоди добре огонь підклада ти*» [5, с. 624].

І справді, порівняно невеликий українсько-російський глосарій (близько 1000 слів), що його Й. Каменецький склав до перших трьох частин «Енеїди», підніс зацікавлення українською мовою й українською культурою до наукового рівня, активізував мовну свідомість сучасників – ентузіастів словникової справи (О. Павловського, І. Войцеховича, П. Білецького-Носенка, М. Закревського та ін.) і послужив для подальшого розвитку української лексикографії та створення фундаментальних праць – перекладних словників Є. Желехівського і С. Недільського (1886), М. Уманця (Комарова) і А. Спілки (1893–1898), Б. Грінченка (1907–1909).

Література:

- Багмет А. Словник синонімів української мови / Наукове товариство ім. Шевченка; Редакція: Григор Лужницький і Леонід Рудницький. Том I: А – П. Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1982. 465 с. (Пам'ятки української мови і літератури. Том IX).
- Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підготував до вид. В. В. Німчук. Київ: Наук. думка, 1966. 424 с.
- Войцехович И. Собрание слов малороссійскаго нарѣчія. *Труды Общества любителей российской словесности при Москов. ун-те*, 1823. Кн. 2. С. 284–326.

4. Горецький П. Історія української лексикографії. Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1963. 244 с.

5. Закревський Н. Старосвітській бандуриста. Кн. 3. Словарь Малороссийскихъ идиомовъ. Москва, 1861, 628 с.

6. Кисілевський К. Бурлескна мова в «Перелицьованій Енеїді» Івана Котляревського. Проф. Кость Кисілевський. Українське мовознавство в останній добі (Філологічні праці). Видання Українського Католицького Університету ім. Св. Климента Папи. Праці Філософічно-філологічного Факультету. Том VII. Рим, 1973. С. 67–102.

7. Кузеля З. Історичний розвиток і сучасний стан українського словництва (Про значення словників і їх ролі в культурному житті). Збірник на пошану Зенона Кузеля: Праці філологічної та історико-філософської секцій Записок НТШ. – Том CLXIX / За ред. В. Янева. Мовний редактор І. Кошелівець. – Париж – Нью-Йорк – Мюнхен – Торонто – Сідней, 1962. С. 217–235.

8. Масенко Л. Котляревський Іван Петрович. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 277–278.

9. Нахлік Є. К. Перелицьований світ Івана Котляревського: текст – інтертекст – контекст / Наук. ред. В. Панченко; НАН України. ДУ «Інститут Івана Франка». Львів, 2015. 543 с.

10. Урбанович Г. Р. Переклад реалій англійською мовою в поемі Івана Котляревського «Енеїда». *Studia Philologica* : зб. студент. наук. праць / редколегія: О. В. Деменчук, О. В. Константінова, О. І. Павлова [та ін.]. Рівне : РДГУ, 2019. Вип. 3. С. 186–192.

11. Шевельов Ю. Традиції і новаторство в лексиці і стилістиці І. П. Котляревського. Чернівці: Рута, 1998. 80 с. (Передрук першопублікації 1940 р.).

12. ЭНЕИДА на малороссийскій языкъ перелицьованная И. Котляревскимъ / Съ дозволенія Санктпербургской Цензуры; / Иждивеніемъ П. Парпуры. – Въ Санктпербургѣ, 1798 года. – [Часть I–III + «Собраніе малороссийскихъ словъ, содержащихся въ Энеидѣ,...»].

e-mail: tkachuk-miro@ukr.net

УДК: 811.111'374

Ткачук-Мірошніченко Олена Євгенівна,

кандидат філологічних наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМУ COVID (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 2020)

У статті досліджуються особливості функціонування неологізму Covid, який з'явився в англійській мові в 2020 році на тлі пандемії та став частиною coronaspeak. Відзначено дериваційний потенціал неологізму Covid. На прикладах досліджено структурну варіативність та комбінаторність неологізму Covid. Продемонстровано здатність неологізму Covid утворювати сполуки, часто із емоційно-експресивним забарвленням.

Ключові слова: неологізм, Covid, coronaspeak, числівник.

Olena Tkachuk-Miroshnychenko,

PhD

Taras Shevchenko National University of Kyiv

PECULIARITIES OF NEOLOGISM COVID IN THE ENGLISH LANGUAGE IN 2020

The unprecedented change to the world order induced by the 2020 pandemic has brought change to the language we speak. The research presents a quick assessment of the linguistic potential of the neologism Covid, which was coined in 2020 to name a new type of coronavirus. The attempt has been made to analyze the structural variability of the neologism.

Key words: neologism, Covid, coronaspeak, numeral.

2020 рік увійде в історію англїстики як рік безпрецедентних змін. Кульмінацією «неологічного» буму останніх 10 років стала поява coronaspeak («коронавірусної») мови як реакції на зовнішні імпульси – суспільні зміни в житті людини на тлі пандемії коро-

навірусу. За підрахунками лінгвіста Т. Торна, автора першого «коронавірусного» каталогу, під час пандемії Covid-19 було створено більше 1000 нових слів [1].

Необхідність у номінації нового вірусу призвела до появи неологізму Covid-19. Акронім COronaVirus Disease 2019 був вперше вжитий 11 лютого 2020 року у звіті ВООЗ. За даними Оксфордського словника англійської мови (ОСАМ), якщо в березні 2020 року слово *coronavirus* стало найчастотнішим іменником в порівнянні з *Covid-19* та *Covid*, тоді вже з травня 2020 року *Covid-19* випереджає *coronavirus*, при цьому збільшується частка вжитку слова *Covid* [2].

За дуже короткий проміжок часу неологізм *Covid* не тільки закріпився в англійській мові, але й отримав фіксацію в окремих словниках. В нашому дослідженні ми розглянули 50 одиниць з елементом *Covid*. Так, 23 похідні одиниці було зафіксовано в нашому дослідженні, що свідчить про активні дериваційні процеси. Серед цих одиниць воокремлено 13 іменників, наприклад: *covidia*, *a covidise*, *a covidient*, *a covivian*; 5 прикметників, наприклад: *uncovidable*, *uncovid*, *covidish*, *covidless*; 5 дієслів, наприклад: *to recovid*, *to decovid*.

Окрему групу утворюють неологізми на основі *Covid* з числівником (10 одиниць). Наприклад, неологізм *Covid-nineteen* та аналог *COVID-19 Pounds (the 19 weight everyone gained while in quarantine due to the Corona Virus)* або *Covid-20 (The 20 lbs you gained during the Covid-19 shelter in place)*, *Covid-25 (The 25 lbs you gained during the Covid-19 shelter in place)*, *Covid-10 (The 10 lbs you gained during the Covid-19 shelter in place)* або гумористичний неологізм *Covid-69 (when you contract the coronavirus in the year 2069)* [UD]. На перший погляд, неологізм *Covid-38* семантично тотожний попереднім, але його дефініція «*a person who has been unlucky enough to contract the Covid-19 virus twice 19+19=38*» є результатом «лінгво-математичної» творчості, наприклад: ... *Oh, no, you're diagnosed with covid-38?* [UD]. Цікавою семантикою характеризується *Covid-18 «a made up virus used as an excuse by introverts or those who isolate»*, наприклад: *You stayed at home even before Covid-19! – That's because I had Covid-18!* [UD]. Неологізм

Covid-1984 представляє алузію на роман Дж. Орвелла «1984», наприклад: *Protesters in the UK are holding placards that say that «Covid-1984 is being used for political purposes and public control.»* [UD].

Неологізм *Covid-19/Covid* також став ядром утворення сполук, зокрема: *Covid-19 antibodies*, *Covid-19 warriors*, *Covid-19 Denier (someone that illogically did not change their lifestyle after Covid and believes Covid-19 is a hoax)*, наприклад: *If I hear one more Covid-19 denier say they are not wearing a mask because it «infringes their rights», I'll have to go off on them* [UD]. *Covid-19 Idiots («people, who are willing to risk their lives and others to go out in public»)*, наприклад: *Did you see the 19,000 Covid-19 Idiots at trump rally today with no mask on!* [UD]. Іронічне ставлення до поведінки людей під час пандемії знаходимо в таких сполуках, як *Covid Rich (the state of being well-stocked in Lysol, hand sanitizer and Clorox wipes during the Shelter-in-Place order. Toilet paper and n95 masks moves you on to Covid Baron status)* and *Covid Baron (a person who is beyond Covid Rich and has ultimate status having a stash of excessive toilet paper and/or n95 masks at their disposal during the Shelter-in-Place order)*, наприклад: *I thought I was Covid Rich with all of my hand sanitizer and Clorox wipes, but Jake actually has a two-month supply of double ply Charmin Ultra Soft AND about 20 n95 masks in his apartment, that Covid Baron* [UD]; наслідки Covid-19 вербалізуються в сполуках з різною конотацією, зокрема: *Covid tan (a tan with tan lines circumscribing a face mask rather than a T-shirt)*, наприклад: *Why don't you pile on a bit more makeup to cover up that Covid tan?* [UD], *Covid Fatigue (when a nation becomes physically and mentally fatigued)*, наприклад: *I am suffering from covid fatigue. There seems no end in sight* [UD].

Оскільки нова мовна реальність продовжує формуватись на тлі пандемії, актуальність дослідження *coronaspeak*, зокрема, структурних, словотвірних, мотиваційних та комунікативно-прагматичних аспектів, залишатиметься на часі.

Література:

1. Thorne, T. 2020. '#CORONASPEAK – the language of Covid-19 goes viral.' URL: language-and-innovation.com/2020/04/15/coronaspeak-part-2-the-language-of-covid-19-goes-viral/. Google Scholar
2. Word of the Year 2020. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2020/>
3. Urban Dictionary (UD). URL: <https://www.urbandictionary.com/>

e-mail: g.tsapro@kubg.edu.ua

УДК 811.111

Galyna Tsapro,
PhD in Linguistics, Associate Professor
Borys Grinchenko Kyiv University

**VERBAL PRESENTATION OF THE NOTION
«BEST FRIEND» IN DANIELLE STEEL'S NOVEL
«FRIENDS FOREVER»: CORPUS ANALYSIS**

The research is devoted to the corpus analysis of the novel «Friends Forever» by Daniella Steel, particularly concentrating on the main notion of the novel best friend. The corpus analysis has been carried out with the help of Sketch Engine tool revealing the frequency of the use of the lexeme friend as well as its synonyms in the text and typical collocations.

Key words: the notion best friend; Friends Forever; Danielle Steel; corpus analysis; Sketch Engine.

Цапро Галина Юрїївна,
кандидат філологічних наук, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка

**ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОНЯТТЯ
«BEST FRIEND» У РОМАНІ ДАНІЕЛИ СТІЛ
«ДРУЗІ НАЗАВЖДИ»: КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ**

Дослідження присвячено корпусному аналізу тексту роману Данієли Стіл «Друзі назавжди», в основному концентруючись на засобах вербалізації ключового поняття роману best friend. Корпусний аналіз проведено за допомогою програми Sketch Engine, що уможливила визначення частотності вживання лексеми friend, а також виокремлення синонімів та типових словосполучень.

Ключові слова: поняття best friend; Друзі назавжди; Данієла Стіл; корпусний аналіз; Sketch Engine

The novel «Friends Forever» by Danielle Steel (Steel, D. (2012) Friends Forever. N.Y.: Delacorte Press. 320 p.) tells the story of five friends – Gabby, Billy, Izzie, Andy and Sean – unveiling their personalities from their first meeting at the exclusive Atwood School till later years in life, growing up as reliable companions, coming together through troubles, lots of pressure, tragedies, but still being fortunate to have true friends by their side.

The aim of the study is to analyze how the notion *friend*, and *best friend* in particular is verbalized in the novel through means of corpus-assisted analysis, which can contribute to interpretations of results [2] and thus can demonstrate «the role that lexical units and lexical relations play in the organization ... of discourse» [1, p. 12].

Sketch Engine has been used as a corpus tool to carry out linguistic queries about frequency use of the notion *friend* in the text of the novel as well as its synonyms, typical collocations with the notion *best friend* in the text.

Lemma	Absolute Frequency ?
71 connie	210 ...
72 feel	210 ...
73 good	206 ...
74 now	201 ...
75 tell	199 ...
76 home	197 ...
77 andy	196 ...
78 school	195 ...
79 if	190 ...
80 friend	190 ...

Figure 1. The wordlist with *friend* in D. Steel's «Friends Forever»

The lexeme *friend* does not seem to be among most frequently used words in the text of the novel, which is quite an expected fact, as the author speaks about different kids, giving their names, relations to each other and other people in the novel. Synonyms to the lexeme *friend* defined by Sketch Engine display relationships between characters in the novel, surprisingly picking up the lexeme *life* as the last one, which may present the idea how important the five children are in lives of each other in the novel.

Word	Frequency ?
1 child	91 ...
2 parent	145 ...
3 mother	220 ...
4 son	41 ...
5 father	164 ...
6 kid	88 ...
7 daughter	35 ...
8 boy	115 ...
9 mom	40 ...
10 life	173 ...

Figure 2. Synonyms to the lexeme *friend* in D. Steel's «Friends Forever»

Best friend is the most frequently used collocation with the lexeme *friend* in the novel (see Figures 3 and 4), which again underlines the importance of buddies and partners in everyday life.

Figure 3. The word sketch of *friend* in D. Steel's

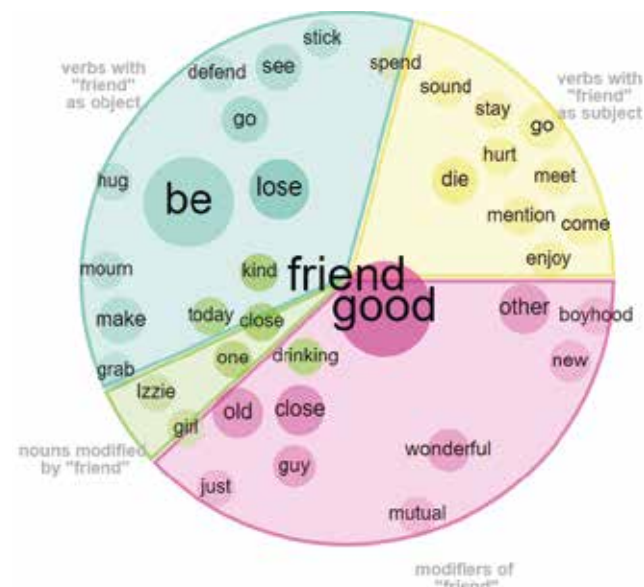

Figure 4. The n-gram of *friend* in D. Steel's «Friends Forever»

Concordance lines with *best friend* and further analysis of the text have demonstrated that this word combination serves as landmarks in the text leading from one passage to another untwining life paths of main heroes in the novel. The given extracts exemplify the friends' special stages of relationship:

1. *While out on the playground, they had agreed to be best friends* (p. 4);
2. *By the beginning of third grade, the five best friends had been bosom buddies for three years* (p. 21);
3. *Gabby and Izzie were still best friends in third grade. At eight, they loved each other even more than they had at five* (p. 52);
4. *Although he was one of her best friends, Izzie had always found him attractive. She had just never wanted to screw up their friendship, and still didn't* (p. 81);

5. *He had seen the item on the front page of the paper, but he had had no way of knowing that the boy who had committed suicide, from a prominent family of physicians, had been her best friend* (p. 308).

The corpus analysis has enabled to present text embodiment of the notion *best friend* in the novel emphasising on its role in the development of the plot line.

The results of this study outline further research which will be devoted to corpus analysis of discursive representation of main characters in the novel «Friends Forever» by D. Steel.

References:

1. Fuster Márquez, M., Almela, M. (2017). Words, Corpus and back to Words: from language to discourse. *Quaderns de Filologia: Estudis Lingüístics*. 22: 9-12.
2. Mautner, G. (2010). Checks and balances. How corpus linguistics can contribute to CDA. In: Wodak, R., Meyer, M. (eds.) *Methods of critical discourse analysis*. London, Sage: 122–143.

Наукове видання

**ЛІНГВОКОГНІТИВНІ
ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ**

**збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції
(26 листопада 2020 року)**

Укладач Марія Попчук

Комп'ютерна верстка Наталії Крушинської

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 5,23. Електр. вар. Зам. № 81–20.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.